

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітнього ступеня «Магістр»

на тему: **«ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи Ек-61

Спеціальності

051 «Економіка»

(шифр і назва спеціальності)

Олександр ПОПОВ

(ім'я та прізвище)

Керівник: _____ Світлана КОЛАЧ
(ім'я, прізвище)

Рецензент: _____
(ім'я, прізвище)

Львів - 2025

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА
БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМ.С.З.ГЖИЦЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ**

Освітній ступінь Магістр
Спеціальність 051 «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
економіки

(підпис)
Сиротюк Г. В.
(прізвище, ім'я, по батькові)

« » 2025року

**З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу студенту
Попова Олександра Вікторовича**

1. Тема роботи: «Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств»
керівник роботи: к.е.н., доц.Колач Світлана Михайлівна
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького № 194-4 від 14 березня 2025 р.
2. Строк подання студентом роботи до «5» грудня 2025 року
3. Вихідні дані до роботи нормативно-законодавчі акти, літературні джерела, дані сільськогосподарських підприємств, статистична звітність.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Вступ

Розділ 1. Теоретичні засади ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств

- 1.1. Сутність і поняття ефективності сільськогосподарських підприємств
- 1.2. Особливості ведення аграрного бізнесу
- 1.3. Методика дослідження

Розділ 2. Сучасний стан, тенденції розвитку аграрного виробництва та рівень ефективності сільськогосподарських підприємств

- 2.1. Стан та тенденції розвитку системи аграрного виробництва у Львівській області
- 2.2. Ресурсне забезпечення сільськогосподарських підприємств, аналіз обсягів виробництва та реалізації продукції
- 2.3. Аналіз ефективності виробництва в сільськогосподарських підприємствах

Розділ 3 перспективи розвитку та шляхи підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств

- 3.1. Перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств Львівської області
- 3.2. Шляхи підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств на сучасному етапі

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): рисунки, таблиці, схеми

6. Дата видачі завдання 14 березня 2025 р

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання програми; написання пояснювальної записки; підготовка картографічних матеріалів для КР).	березень-липень 2025 р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	серпень-вересень 2025 р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Написання економічної частини роботи; висновків і пропозицій з реалізації роботи; кінцеве редагування пояснювальної записки; оформлення кінцевого варіанту роботи та інших графічних матеріалів, які представляються до захисту в ЕК).	жовтень 2025 р
4.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача пояснювальної записки керівнику КР; виправлення його зауважень; здача КР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	листопад 2025 р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині).	грудень 2025 р.

Студент

(підпис)

Степчук С.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Колач С.М.

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота: 95 с. текстової частини, 21 таблиця, 15 рисунків, 42 літературних джерела.

Попов О. Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств. Кваліфікаційна робота. Кафедра економіки. Львів, Львівський НУВМБ, 2025.

У кваліфікаційній роботі висвітлено теоретико-методичні засади ефективності сільськогосподарських підприємств, а саме: суть і поняття ефективності сільськогосподарських підприємств, особливості ведення аграрного бізнесу та методику дослідження.

Проведено аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку системи аграрного виробництва у Львівській області, проведено оцінку ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств, аналіз обсягів виробництва та реалізації продукції, а також визначено рівень ефективності виробництва в аграрних формуваннях.

Накреслено перспективи розвитку та шляхи підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств у Львівській області.

.

АНОТАЦІЯ

Попов О. Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню сучасного стану та підвищенню ефективності сільськогосподарських підприємств у Львівській області. Обґрунтовано, що підприємництво виступає одним з найважливіших елементів ринкової економіки, забезпечуючи при цьому темпи її соціально-економічного розвитку. Для підприємств аграрного сектора дослідження ефективності надзвичайно важливе, оскільки це пов'язано не тільки з досягненням фінансових результатів, але й із раціональним використанням природних ресурсів, збереженням родючості ґрунтів та підтримкою екосистем.

У ході аналізу сучасного стану сільськогосподарських підприємств Львівської області було виявлено ключові тенденції їх розвитку, а також оцінено рівень ефективності виробництва, що зумовлює конкурентоспроможність, стабільність функціонування та економічне зростання цих підприємств.

Визначені тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств у найближчій перспективі вказують на зростання частки агроформувань області в загальному обсязі виробництва разом із підвищенням ефективності їх функціонування, що позитивно позначиться на соціально-економічному розвитку як Львівської області, так і держави в цілому.

Ключові слова: підприємництво, агропромисловий комплекс, агробізнес, сільське господарство.

ANNOTATION

Popov O. Efficiency of functioning of agricultural enterprises

The qualification work is devoted to the study of the current state and ways to increase the efficiency of agricultural enterprises in the Lviv region. It is substantiated that entrepreneurship is one of the most important elements of a market economy, ensuring the pace of its socio-economic development. For agricultural enterprises, efficiency research is extremely important, as it is related not only to achieving financial results, but also to the rational use of natural resources, preserving soil fertility, and supporting ecosystems.

During the study of the current state of agricultural enterprises in the Lviv region, the main trends in their development were identified, and the level of production efficiency in enterprises was investigated, which determines their competitiveness, sustainability, and economic growth.

The identified trends in the development of agricultural enterprises in the near future indicate an increase in the share of the region's agricultural formations in total production volumes with a simultaneous increase in the level of efficiency of their activities, which will have a positive impact on the socio-economic development of not only the Lviv region, but also the entire country.

Key words: entrepreneurship, agro-industrial complex, agribusiness, agriculture.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	9
1.1. Сутність і поняття ефективності сільськогосподарських підприємств	9
1.2. Особливості ведення аграрного бізнесу	21
1.3. Методика дослідження.....	28
Розділ 2. СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ТА РІВЕНЬ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	36
2.1. Стан та тенденції розвитку системи аграрного виробництва у Львівській області.....	38
2.2. Ресурсне забезпечення сільськогосподарських підприємств, аналіз обсягів виробництва та реалізації продукції.....	47
2.3. Аналіз ефективності виробництва в сільськогосподарських підприємствах	60
Розділ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	71
3.1. Перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств Львівської області.....	71
3.2. Шляхи підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств на сучасному етапі.....	90
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	94

ВСТУП

Сільське господарство належить до ключових галузей економіки України, оскільки забезпечує продовольчу безпеку країни, стимулює регіональний розвиток і робить вагомий внесок у формування експортного потенціалу. Водночас ця сфера має значний соціально-економічний вплив, створюючи робочі місця, зміцнюючи місцеві громади та сприяючи сталому економічному зростанню.

Львівська область займає особливе місце у сільськогосподарському виробництві країни завдяки своїм природним і економічним перевагам. Сприятливі кліматичні умови, родючі ґрунти, багаті природні ресурси та вигідне географічне розташування поблизу європейських ринків створюють значний потенціал для розвитку агропромислового комплексу. Крім того, розвинена транспортна інфраструктура області сприяє ефективному збуту сільськогосподарської продукції як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

Однак сучасні реалії висувають нові вимоги до функціонування сільськогосподарських підприємств Львівщини. Крім того, динаміка ринкових умов і необхідність раціонального використання ресурсів створюють передумови для перегляду традиційних підходів до ведення сільськогосподарської діяльності.

Значний вплив на ефективність підприємств також мають внутрішні фактори, такі як рівень організації виробництва, кваліфікація персоналу, доступ до фінансування та стан матеріально-технічної бази. Водночас зовнішні фактори, зокрема московська агресія, державна підтримка, інвестиційний клімат, доступ до сучасних технологій і розвиток ринкової інфраструктури, є вирішальними для розширення можливостей підприємств і покращення їхніх результатів.

Таким чином, перед сільськогосподарськими підприємствами Львівської області стоять стратегічні завдання, які передбачають модернізацію виробництва, впровадження інноваційних рішень, оптимізацію використання ресурсів та підвищення конкурентоспроможності. Виконання цих завдань не

лише сприятиме покращенню економічної ситуації в регіоні, але й зробить вагомий внесок у розвиток національної економіки та зміцнення позицій України на світовому аграрному ринку.

Актуальність теми зумовлена потребою ґрунтовного дослідження поточного стану сільськогосподарських підприємств Львівської області та визначення напрямів підвищення ефективності їх функціонування. Опрацювання цієї проблематики дасть змогу сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення діяльності підприємств, впровадження інноваційних підходів, оптимізації управлінських рішень і зміцнення їх конкурентних позицій в умовах ринкової економіки.

Мета дослідження полягає у визначенні поточного стану сільськогосподарських підприємств Львівської області, аналізі чинників, що впливають на їхню ефективність, та обґрунтуванні шляхів підвищення результативності їхньої діяльності.

Досягнення поставленої мети вимагає вирішення **наступних завдань**:

- розглянути суть і поняття ефективності сільськогосподарських підприємств;
- вивчити особливості ведення аграрного бізнесу в Україні;
- визначити тенденції розвитку системи аграрного виробництва у Львівській області;
- дослідити ресурсне забезпечення сільськогосподарських підприємств;
- провести аналіз обсягів виробництва та реалізації продукції в аграрних формуваннях Львівщини;
- виявити основні проблеми та виклики, з якими стикаються підприємства;
- провести аналіз ефективності виробництва в сільськогосподарських підприємствах;
- окреслити перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств Львівської області;
- запропонувати шляхи підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств на сучасному етапі.

Предметом дослідження є економічні та організаційні аспекти підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області в умовах сучасних викликів і тенденцій аграрного сектору.

Об'єктом дослідження є сільськогосподарські підприємства Львівської області, їх діяльність, структура, управлінські процеси та фактори, що впливають на рівень їх ефективності.

Методи дослідження. Для реалізації мети та завдань дослідження використовувався комплекс загальнонаукових, конкретно наукових та спеціальних методів, як теоретичних, так і емпіричних.

Практична значущість одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути корисними для керівників агропромислових підприємств, представників державних органів влади та працівників, відповідальних за регіональний розвиток.

Розділ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність і поняття ефективності сільськогосподарських підприємств

Ефективність сільськогосподарських підприємств є одним із ключових показників їхньої діяльності та важливою умовою для забезпечення стабільного розвитку аграрного сектору. У сучасних умовах, коли сільське господарство стикається з численними викликами, такими як зміни клімату, необхідність збереження природних ресурсів та підвищення конкурентоспроможності на глобальному ринку, питання ефективності набуває особливого значення. Від здатності підприємства раціонально використовувати ресурси, застосовувати інноваційні технології, мінімізувати витрати і водночас забезпечувати високу якість продукції залежить не лише його фінансовий успіх, але й соціальний, та екологічний вплив на навколишнє середовище.

Суть ефективності полягає в оптимальному поєднанні економічних, екологічних та соціальних чинників, які дозволяють досягти максимального результату при мінімальних витратах. Це поняття охоплює різні аспекти діяльності, включаючи економічну вигоду, стійкість використання ресурсів, впровадження новітніх технологій, а також соціальні показники, такі як зайнятість і добробут населення. Аналіз ефективності сільськогосподарських підприємств дозволяє оцінити, наскільки успішно вони досягають своїх цілей і наскільки готові до адаптації в умовах змін, що постійно відбуваються.

Сільськогосподарське виробництво вимагає органічного поєднання і взаємодії чотирьох факторів – робочої сили, основних засобів, предметів праці і землі. В процесі виробництва здійснюється виробниче споживання вказаних ресурсів з метою отримання певних споживних вартостей, спроможних задовольнити відповідні потреби людей. Отже, будь-яке виробництво передбачає витрати ресурсів і одержання певних результатів. Але на однакову кількість витрачених ресурсів підприємства можуть одержувати далеко не

однакові за величиною результати. В такому випадку кажуть, що підприємства ведуть виробництво з різною ефективністю (рис. 1.1).

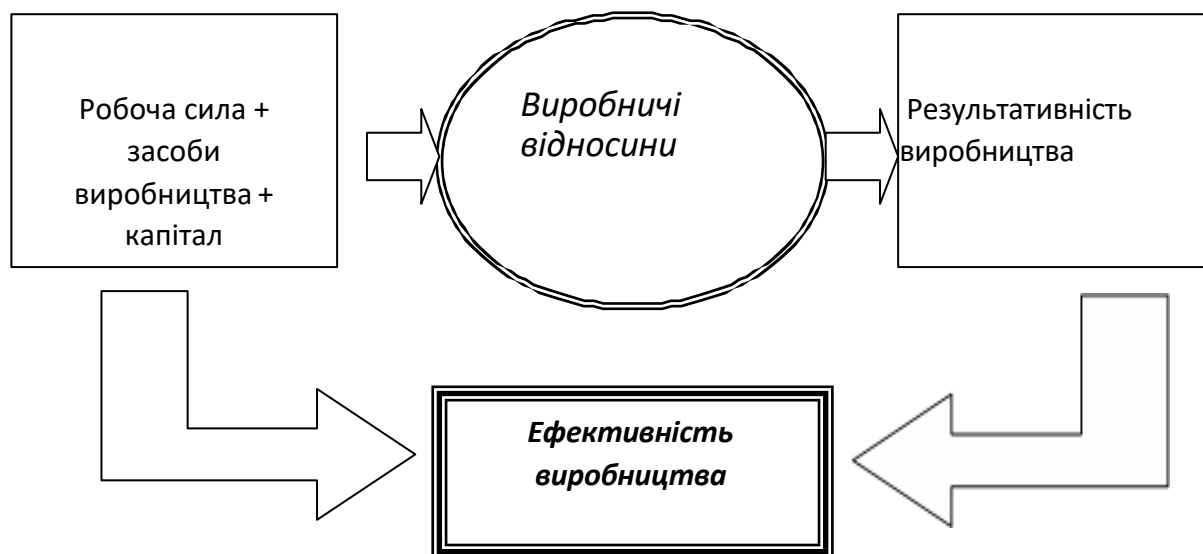

Рис. 1.1. Ефективність виробництва та його формування

Ефективність – це економічна категорія, що відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами, причому при вимірюванні ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною вартістю, або частиною їх вартості у формі виробничих витрат.

Водночас поняття «ефективність» є однією з ключових і водночас найбільш дискусійних економічних категорій, особливо коли йдеться про оцінку діяльності суб'єктів господарювання. Це пояснюється тим, що ефективність охоплює не лише кількісні показники, але й якісні аспекти, які можуть по-різному трактуватися залежно від цілей, пріоритетів та контексту оцінки.

У процесі господарювання ефективність найчастіше розглядається як здатність економічного суб'єкта досягати максимальних результатів при мінімальних затратах, але одночасно з цим вона також стосується рентабельності, продуктивності, економії ресурсів, екологічної та соціальної відповідальності.

Така багатогранність поняття породжує багато суперечок, оскільки різні дослідники та практики можуть робити акцент на різних компонентах

ефективності. Наприклад, одні можуть вважати ключовим аспектом економічний прибуток, тоді як інші віддають перевагу екологічним показникам або соціальним факторам, таким як забезпечення зайнятості.

Для підприємств аграрного сектора це питання є особливо важливим, оскільки ефективність тут пов'язана не тільки з досягненням фінансових результатів, але й із раціональним використанням природних ресурсів, збереженням родючості ґрунтів та підтримкою екосистем.

Таким чином, ефективність як економічна категорія має багатовимірний характер і потребує комплексного підходу до оцінки, що враховує як фінансові, так і соціально-екологічні критерії.

До визначення ефективності традиційно застосовують два основних підходи: ресурсний та витратний. Кожен із них має свій фокус та методи оцінки, що дозволяє глибше розуміти ефективність діяльності підприємства з різних точок зору.

Ресурсний підхід до визначення ефективності ґрунтується на оцінці того, наскільки раціонально використовуються ресурси підприємства (земельні, трудові, матеріальні та інші). За цим підходом ефективність вимірюється через відношенням витрат ресурсів до досягнутого результату, акцентуючи увагу на мінімізації витрат. Основна мета ресурсного підходу – досягти максимально можливого результату з мінімальним обсягом ресурсів.

Витратний підхід зосереджується на кінцевих результатах діяльності, таких як обсяги виробництва, якість продукції, рівень прибутку та інші показники, які відображають досягнення стратегічних цілей підприємства. За цим підходом ефективність вимірюється відношенням отриманого результату до вкладених ресурсів, акцентуючи увагу на максимізації результату. Мета результативного підходу – забезпечити якнайвищий результат, незалежно від того, який обсяг ресурсів був використаний.

Ресурсний підхід акцентує увагу на економії ресурсів і раціональному використанні наявних активів, що особливо важливо в умовах обмежених

можливостей, а витратний підхід більше орієнтований на досягнення високих показників та кінцевий результат, навіть якщо це потребує залучення більшої кількості ресурсів.

Обидва підходи є важливими для комплексного оцінювання ефективності, оскільки дозволяють одночасно враховувати як економію ресурсів, так і досягнення стратегічних цілей.

Представники фізіократів і класичної економічної школи заклали основи, які згодом стали ключовими для визначення поняття «ефективності». Їхня увага була зосереджена на продуктивності, корисності та оптимальному використанні ресурсів. Франсуа Кене ввів ідею природного порядку і продуктивності, аналізуючи, як ресурси циркулюють в економіці. Його підхід до «чистого продукту» був передвісником ідей ефективності.

Представники класичної економічної теорії, такі як Адам Сміт, Давід Рікардо у своїх працях розглядали ефективність як здатність суб'єкта економічної діяльності досягати найвищого можливого результату (наприклад, максимального прибутку чи продуктивності) на основі наявних ресурсів і технологій. У цьому контексті ефективність визначалася як здатність досягати максимальних результатів, що виражалось у високих показниках продуктивності, обсягів виробництва чи прибутковості. Адам Сміт розглядав ефективність у контексті поділу праці, який дозволяє підвищити продуктивність і досягти вищих результатів у виробництві. Давід Рікардо підкреслював значення ефективного розподілу ресурсів і порівняльних переваг, що сприяють збільшенню загального результату для економіки.

Підхід результативності заклав основу для подальших досліджень ефективності в економіці, зробивши акцент на результатах як головному показнику успішності. Цей підхід мав значний вплив на розвиток теорії капіталізму, оскільки підтримував ідею, що економічна діяльність повинна бути спрямована на максимізацію доходів і прибутків, які вважалися основними показниками ефективності. Таким чином, підхід результативності став першим

історичним етапом у трактуванні ефективності, заклавши фундамент для сучасного розуміння цього поняття.

Другий етап розвитку концепції ефективності пов'язаний із включенням у її трактування аспектів оптимального розподілу ресурсів та економічної раціональності. Цей етап був започаткований із формуванням ідеї Парето-ефективності в рамках неокласичної школи економіки, де ефективність стала розглядатися як стан, за якого ресурси розподілені таким чином, що неможливо покращити становище одного учасника без погіршення становища іншого.

На цьому етапі також з'явився аналіз, який дозволив вивчати ефективність використання ресурсів на мікрорівні, зокрема через поняття граничної корисності та граничної продуктивності. Таким чином, ефективність почала трактуватися не лише як досягнення максимального результату, але й як досягнення цього результату з мінімальними витратами ресурсів.

Варто зауважити, що ні «витратний», ні «ресурсний» підходи більше не відповідають сучасним умовам господарювання, оскільки їхні базові положення значною мірою суперечать економічним реаліям сьогодення. Розв'язання цієї проблеми стало предметом досліджень економістів реформаторського напрямку вітчизняної науки. Вони зосередили увагу на вивченні умов і механізмів формування ринкової економіки в Україні. Починаючи з 90-х років XX століття, науковці зробили важливі кроки у теоретичному обґрунтуванні переходу нашої держави до ринкових відносин. Серед ключових досягнень варто відзначити розробку основ і механізмів приватизації та формулювання базових категорій ринкової економіки, зокрема категорії економічної ефективності.

Значущим внеском стало запропоноване ширше розуміння витрат, яке охоплює «витрачання матеріальних, трудових, фінансових, природних, інформаційних та інших видів ресурсів у вартісному виразі для забезпечення процесу розширеного відтворення». Це визначення підкреслює багатогранність витрат у сучасній економіці та орієнтує дослідження на врахування різноманітних ресурсів і факторів, які впливають на економічну ефективність.

Таким чином, вчені-реформатори адаптують економічні поняття та надають їм нового змісту і значення, враховуючи актуальні трансформації економічної системи країни. Вони прагнуть переосмислити усталені категорії та явища, що дозволяє краще відобразити нові реалії ринкової економіки. Важливо зазначити, що у своїх дослідженнях і теоретичних розробках вони часто спираються на західні підходи, які визнані у світі завдяки їхній універсальності.

Зважаючи на це, стає очевидною необхідність глибшого аналізу і порівняння західного трактування категорії економічної ефективності з підходами, характерними для вітчизняної науки. Це дозволяє не лише адаптувати успішні моделі до українських умов, але й врахувати унікальні особливості нашої економічної системи.

Західні науковці часто акцентують увагу на багатовимірності поняття економічної ефективності, підкреслюючи її залежність від таких чинників, як раціональне використання ресурсів, здатність до інноваційного розвитку та інтеграція у глобальні ринки. У цьому контексті особливого значення набувають питання підвищення продуктивності праці, енергозбереження, оптимізації управління та сталого розвитку.

Врахування цих аспектів стало важливим для подальшого формування теоретичних основ і практичних підходів, спрямованих на забезпечення економічного зростання в умовах перехідної економіки України.

Для формування власного розуміння сутності поняття «ефективність» доцільно здійснити всебічний аналіз існуючих наукових підходів до його визначення. Такий аналіз дозволить виявити ключові аспекти, що лежать в основі цього поняття, і врахувати різноманітність трактувань, які пропонуються у вітчизняній економічній літературі.

Вивчення сучасних підходів дозволить не лише розкрити багатогранність поняття, але й адаптувати його до специфіки економічних умов сьогодення.

Крім того, аналіз має охоплювати класифікацію підходів за різними критеріями: ресурсно-орієнтовані концепції, що фокусуються на раціональному

використанні матеріальних і нематеріальних активів; результативні моделі, які оцінюють ефективність за кінцевими показниками продуктивності; та системні підходи, що акцентують увагу на взаємозв'язках між окремими елементами виробничого процесу.

Таким чином, глибокий і всесторонній аналіз існуючих теорій і трактувань не лише сприятиме обґрунтуванню авторського підходу до розуміння поняття «ефективність», але й дозволить створити універсальну основу для його практичного застосування в умовах сучасної економіки.

В табл. 1.1 проаналізуємо теоретичні підходи до визначення понять «ефективність» та «ефективність діяльності сільськогосподарського підприємства».

Таблиця 1.1.

Поняття «ефективність» та «ефективність діяльності сільськогосподарського підприємства» у трактуванні сучасних вітчизняних теоретиків-науковців

Автор	Трактування поняття
1	2
Баглаєва Н. С., Сухоусєва Ю. А.	Економічна ефективність – співвідношення між результатами виробництва і ресурсами, при якому отримують вартісні показники ефективності виробництва [7]
Базилевич В.Д.	Ефективність – віддача, результативність діяльності підприємства, що свідчить не лише про приріст обсягів виробництва, а й про те, якою ціною, якими витратами ресурсів досягається цей приріст, тобто відображає якість економічного зростання [8]
Лазарева Н. О.	«...це економічна категорія, яка виражає здатність підприємства досягати встановлених тактичних та стратегічних цілей з оптимальними витратами ресурсів, що найбільш повно забезпечує реалізацію економічних інтересів його власників» [45]
Стукан Т. М.	Ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств – це досягнення стратегічного прибутку на кожному етапі розвитку підприємства за забезпечення фінансової сталості та платоспроможності, оптимального співвідношення рентабельності та ризику [52]
Ярославський А. О.	Економічна ефективність діяльності сільськогосподарського підприємства – результат фінансово-економічної діяльності суб'єкта господарювання, який покриває усі витрати на її здійснення та містить чистий прибуток, що залишається для розвитку бізнесу [54]

Отже, в сучасній науковій літературі відсутнє єдине визначення терміну «ефективність» та «ефективність діяльності підприємства». Хоча для проведення якісної оцінки економічної ефективності вкрай важливо чітко усвідомлювати сутність цього поняття. Складність у визначенні економічної природи цих дефініцій зумовлена багаторівневою ієрархією досліджуваних об'єктів, а також різним ступенем опрацювання теоретичних основ цього поняття. Крім того, існують суттєві відмінності в підходах до трактування ефективності в залежності від галузі дослідження, її об'єкта та специфіки ринкових умов.

Розглядаючи категорію «ефективність» з точки зору теоретиків-науковців, можна відзначити, що більшість підходів зосереджені на аналізі співвідношення між результатами діяльності й витратами ресурсів, які забезпечили ці результати. Це співвідношення може варіюватися залежно від методик оцінки та обраних критеріїв. Враховуючи існуючі підходи, а також поділяючи думки провідних дослідників щодо внутрішньої природи цього поняття, ми пропонуємо власне трактування.

Ефективність – це здатність досягати найбільш вигідного співвідношення між результатами виробничої або господарської діяльності підприємства і ресурсами, витраченими для їх досягнення. Такий підхід підкреслює важливість не лише отримання високих результатів, але й раціонального використання ресурсів, включаючи матеріальні, трудові, фінансові, природні та інформаційні.

Таким чином, запропоноване визначення дозволяє не лише оцінити ефективність на практиці, але й слугує основою для подальшого вдосконалення управлінських рішень у сфері ресурсозбереження та підвищення продуктивності діяльності підприємств у сучасних умовах.

Ефективність, як багатогранна економічна категорія, відображає ступінь досягнення цілей за допомогою оптимального використання доступних ресурсів. І має ряд притаманних їй ознак, серед яких варто виділити:

1) комплексний характер – ефективність є багатогранною і включає в себе різні аспекти діяльності чи функціонування системи. Ефективність не обмежується лише одним критерієм оцінки, наприклад, фінансовою вигідністю чи швидкістю досягнення результатів. Натомість вона враховує декілька взаємопов'язаних факторів, таких як якість, економічність, соціальний вплив, довгострокова стабільність тощо.

Цей комплексний підхід дозволяє оцінити ефективність не поверхово, а всебічно, що особливо важливо в умовах складних або багатокомпонентних процесів. Комплексний характер як ознака ефективності підкреслює необхідність всебічного аналізу, врахування багатьох змінних і пошуку балансу між ними. Це дозволяє робити більш обґрунтовані висновки і забезпечує сталість у досягненні цілей.

2) відносний (порівняльний) характер ефективності означає, що вона не є абсолютною величиною, а завжди оцінюється у порівнянні з іншими показниками, обставинами чи альтернативами. Це означає, що визначення ефективності залежить від контексту, критеріїв оцінки та бази для порівняння. Ефективність часто оцінюють через зіставлення з результатами, досягнутими

раніше. Для оцінки ефективності часто використовується аналіз конкурентів чи аналогічних суб'єктів. Ефективність визначається відносно вкладених ресурсів: часу, коштів, зусиль. Рівень ефективності залежить від умов, у яких відбувається діяльність. Те, що є ефективним в одному середовищі (наприклад, швидке впровадження нових технологій у розвиненій країні), може бути менш ефективним в іншому (де є обмежені ресурси чи технічні можливості). Ефективність можна оцінити через аналіз можливих альтернативних варіантів дій. При виборі між двома підходами до виконання завдання перевага надається тому, який приносить кращий результат за менших витрат. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти реальний рівень досягнень і приймати більш обґрунтовані рішення.

3) ефективність залежить від впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, які разом формують умови для досягнення поставлених цілей. Рівень і якість реалізації цілей визначаються взаємодією внутрішнього потенціалу системи та факторів, що діють поза її межами. Ця ознака підкреслює взаємозв'язок між процесами в середині системи та умовами, в яких вона функціонує.

Внутрішні чинники – це ті, які безпосередньо залежать від самої системи, організації чи об'єкта оцінки. Вони визначають її внутрішній потенціал (ресурси, організаційна структура, технології, мотивація персоналу, культура організації) і здатність досягати ефективності.

Зовнішні чинники – це умови, які знаходяться поза межами системи, і які вона не завжди може контролювати. Ці чинники створюють контекст, у якому система діє (економічні умови, політична ситуація, технологічний прогрес, соціальні фактори, екологічні чинники, конкуренція).

Ефективність завжди залежить від того, наскільки система здатна адаптувати свої внутрішні ресурси та процеси до умов зовнішнього середовища. Такий підхід дозволяє збалансувати вплив внутрішніх і зовнішніх чинників, зберігаючи ефективність навіть у мінливих умовах.

4) ефективність відіграє важливу роль при оцінці управлінської діяльності, оскільки вона демонструє, наскільки успішно досягаються поставлені цілі за оптимального використання ресурсів. Управлінська ефективність охоплює здатність організації чи системи не лише отримувати заплановані результати, але й забезпечувати їх якість, стійкість і відповідність умовам, у яких вона функціонує. Вона дозволяє оцінити не лише успіх досягнення цілей, але й наскільки організація готова до нових викликів та змін.

Таким чином, ефективність як критерій управлінської діяльності виступає ключовим показником, що допомагає оцінити професіоналізм керівництва та загальну продуктивність системи.

Враховуючи, що поняття «ефективність» є багатогранним і може мати різні інтерпретації залежно від контексту, важливим завданням є виділення різновидів цього терміну за окремими ознаками. Кожен із цих видів має своє значення та специфічну роль у забезпеченні ефективного функціонування підприємства. Такий підхід дозволяє краще розуміти сутність поняття «ефективність» і його значення в різних аспектах діяльності підприємства.

Зокрема, класифікація видів ефективності може базуватися на таких ознаках, як економічний, соціальний, екологічний, технологічний або організаційний контексти. Ця класифікація не лише спрощує аналіз діяльності підприємства, але й допомагає визначити напрями для покращення його результативності.

Узагальнений підхід до класифікації видів ефективності діяльності підприємства, структурований за різними критеріями, подано в табл. 1.2. Вона включає деталізований розподіл ефективності за напрямками, що дозволяє враховувати як внутрішні, так і зовнішні фактори, які впливають на діяльність підприємства. Такий підхід є інструментом для комплексного аналізу і сприяє ухваленню ефективних управлінських рішень.

Таблиця 1.2.

Ефективність діяльності підприємства та її різновиди по конкретних ознаках

Ознака	Види ефективності
За часом	- поточна ефективність; - довгострокова ефективність.
Залежно від сфери діяльності	- виробнича ефективність; - фінансова ефективність; - соціальна ефективність; - екологічна ефективність.
За ступенем збільшення ефекту	- первинна; - кумулятивна; - синергічна.
Залежно від ресурсної бази	- економічна ефективність; - трудова ефективність; - технологічна ефективність.
За способом вимірювання	- кількісна ефективність; - якісна ефективність.
Залежно від напряму діяльності	- ефективність операційної діяльності; - ефективність інвестиційної діяльності; - ефективність фінансової діяльності.
Залежно від цілей	- споживча; - результативна; - витратна.

Наведена класифікація видів ефективності характеризує ефективність діяльності підприємства через оцінку використання його ключових ресурсів та потенціалу. Вона охоплює трудові ресурси, що забезпечують виконання виробничих і управлінських процесів. капітал, як базовий фінансовий інструмент для інвестування й розвитку, основні виробничі фонди, які формують матеріально-технічну основу виробничого процесу, оборотні кошти, необхідні для підтримання безперервності операційної діяльності та матеріальні ресурси, що забезпечують виробництво продукції або надання послуг.

Такий розподіл дозволяє комплексно оцінити ефективність управління підприємством і виявити резерви для оптимізації витрат та підвищення продуктивності.

1.2. Особливості ведення аграрного бізнесу

Агробізнес як специфічний вид підприємницької діяльності охоплює комплекс взаємопов'язаних напрямків, які спрямовані на ефективне

функціонування сільськогосподарського та переробного секторів економіки. Основні складові агробізнесу включають:

- Вирощування сільськогосподарської продукції. Агробізнес займається виробництвом сировини у рослинницькій тваринницькій галузях. Сюди також входить застосування сучасних технологій, органічного землеробства, управління водними ресурсами і впровадження інноваційних.

- Переробка сільськогосподарської продукції. Цей етап включає перетворення сировини у готову продукцію, що відповідає вимогам ринку та споживачів. Переробка охоплює виробництво продуктів харчування, кормів, текстилю, а також розвиток пов'язаних індустрій, таких як біоенергетика.

- Виробництво засобів виробництва та надання послуг для сільського господарства і переробної галузі. Це стосується розробки, виготовлення та постачання техніки, обладнання, добрив, засобів захисту рослин, а також технологічних рішень. Крім того, цей напрям включає обслуговування, ремонт і модернізацію техніки, консультаційні та інжинірингові послуги.

- Маркетинг, логістика та сервісне обслуговування. Важливою складовою є просування продукції, аналіз ринкових тенденцій, організація збуту, управління логістичними ланцюгами, експортно-імпортні операції. Крім того, сюди належить після продажне обслуговування, розвиток торговельної інфраструктури і підтримка клієнтів.

Агробізнес об'єднує виробничі, технологічні, логістичні та управлінські процеси, спрямовані на створення доданої вартості у сфері аграрного сектору. Його ефективність залежить від синергії між учасниками, інноваційного підходу та врахування екологічних і соціальних аспектів.

Метою аграрного підприємництва є забезпечення сталого розвитку сільського господарства та пов'язаних галузей шляхом ефективного використання ресурсів, впровадження інноваційних технологій і задоволення потреб суспільства в якісній сільськогосподарській продукції. У стані

зародження перебувають такі напрями, як виробництво екологічно чистих продуктів; наукове та інформаційне забезпечення; агротуризм і рекреація.

В аграрному секторі нашої держави існує достатній потенціал для розвитку підприємництва, що базується на природних, економічних та географічних перевагах країни. Україна володіє багатими родючими ґрунтами, великими площами орних земель і сприятливими кліматичними умовами, які створюють передумови для ефективного ведення сільськогосподарської діяльності.

На сьогодні сільськогосподарські підприємства відіграють ключову роль у забезпеченні економічної стабільності країни, постачанні продовольства для внутрішнього ринку та зміцненні експортного потенціалу України. Вони активно адаптуються до сучасних викликів, впроваджуючи новітні технології та змінюючи підходи до ведення господарської діяльності.

На мікрорівні підприємницька функція виконується через окремі організаційні форми діяльності, які відповідають специфіці бізнесу, його масштабам та стратегічним цілям. Ці форми забезпечують ефективне використання ресурсів, оптимізацію процесів і досягнення конкурентних переваг.

Основними організаційними формами підприємницької діяльності на мікрорівні є:

- Індивідуальне підприємництво. Це найпростіша форма, що характеризується управлінням бізнесом однією особою. Вона поширена серед невеликих фермерських господарств, майстерень, торговельних точок і послуг. Відрізняється гнучкістю, але обмежена ресурсами.

- Фермерські господарства. В аграрному секторі ця форма є популярною для сімейного бізнесу, зосередженого на вирощуванні сільськогосподарських культур або тваринництві. Вони сприяють розвитку сільських територій і застосуванню інноваційних підходів.

- Товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Ця форма популярна серед малих і середніх підприємств завдяки обмеженню відповідальності

учасників розміром їхнього вкладу. Вона дозволяє залучати інвесторів і партнерів для масштабування бізнесу.

- Приватні підприємства (ПП). Підходять для малого та середнього бізнесу, дозволяючи власникам управляти діяльністю підприємства без необхідності розподілу прибутку з іншими учасниками.

- Виробничі кооперативи. Дозволяють об'єднувати ресурси невеликих виробників для досягнення спільної мети, наприклад, у закупівлі техніки, збуті продукції або переробці сировини. Ця форма сприяє підвищенню конкурентоспроможності малого бізнесу.

- Корпорації та акціонерні товариства. Використовуються великими підприємствами, які потребують значних капіталовкладень і залучення інвесторів. Ця форма дозволяє залучати фінансування через продаж акцій.

- Франчайзинг. Забезпечує можливість вести бізнес під відомим брендом, використовуючи перевірену бізнес-модель. Це популярна форма для малого бізнесу в торгівлі, послугах і харчовій промисловості.

- Сімейний бізнес. Часто зустрічається в аграрному секторі та сфері послуг. Ця форма забезпечує гнучкість і довгострокову орієнтацію на розвиток.

Кожна з цих форм має свої переваги та обмеження, і вибір найбільш оптимальної залежить від особливостей конкретного бізнесу, доступу до ресурсів, правових вимог і умов ринку. Реалізація підприємницької функції через ці форми сприяє економічному зростанню та створенню робочих місць на мікрорівні.

Діяльність суб'єктів підприємництва в ринкових умовах ґрунтується на дотриманні таких основних принципів: свобода у виборі виду економічної діяльності; добровільне залучення майна та фінансових ресурсів фізичних і юридичних осіб для здійснення підприємницької діяльності; самостійне визначення та реалізація програми діяльності підприємства; вільний найм працівників відповідно до потреб бізнесу; самостійне розпорядження прибутком

після сплати всіх обов'язкових платежів, передбачених законодавством; незалежне ведення зовнішньоекономічної діяльності.

Ці принципи забезпечують підприємцям свободу дій, стимулюючи розвиток конкурентоспроможного бізнесу та адаптацію до ринкових умов.

Суб'єкти підприємництва виконують низку ключових функцій, які визначають їхню роль в економічній системі та впливають на розвиток суспільства.

Основними з них є: ресурсна (виробнича) функція, яка полягає в організації ефективного використання різних ресурсів для створення товарів і послуг; організаційно-управлінська функція, яка включає розробку бізнес-планів та стратегій розвитку; інноваційна функція, що забезпечує впровадження інновацій, які сприяють модернізації виробництва та створенню нових продуктів чи послуг.

Інноваційна функція підприємництва є рушійною силою науково-технічного прогресу, підвищує якість життя населення та забезпечує стійкий економічний розвиток. Підприємства, що активно впроваджують інновації, отримують конкурентні переваги, розширюють свої ринки збуту та підвищують рентабельність.

А також виділяють соціальну функцію, через яку суб'єкти підприємництва забезпечують зайнятість населення, створення нових робочих місць, підвищення рівня добробуту працівників та впровадження соціально відповідального бізнесу; економічну функцію – забезпечення стабільних фінансових надходжень у вигляді податків до державного бюджету, що сприяє розвитку національної економіки, та стимулюючу – мотивування підприємців до підвищення ефективності своєї діяльності, пошуку нових можливостей та розвитку бізнесу.

Підприємницька діяльність охоплює різні сфери економіки та розподіляється на кілька основних видів: виробниче, комерційне та фінансове підприємництво. Кожен із цих видів відіграє важливу роль на різних стадіях

обороту товарів, послуг або коштів, забезпечуючи ефективне функціонування ринкової економіки.

Виробниче підприємництво – це діяльність, спрямована на створення товарів, виконання робіт та надання послуг, що мають економічну цінність. У аграрному секторі економіки цей вид підприємництва є особливо важливим, оскільки забезпечує виробництво та переробку сільськогосподарської продукції, а також розвиток інфраструктури сільської місцевості.

Основними завданнями виробничого підприємництва є: збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, забезпечення її високої якості та конкурентоспроможності на ринку, впровадження сучасних технологій та методів обробітку землі, вирощування культур, утримання та годівлі тварин, організація логістики та зберігання продукції.

Комерційне підприємництво пов'язане з процесом купівлі-продажу товарів, послуг або прав на них з метою отримання прибутку. Його основна мета – організація ефективного товарообігу та забезпечення споживачів необхідними товарами у потрібному місці та в потрібний час. Особливістю комерційного підприємництва є те, що воно не пов'язане безпосередньо з виробничими процесами. Комерційне підприємництво відіграє важливу роль у забезпеченні ринкової рівноваги, оптимізації товарообігу та підвищенні доступності товарів і послуг для кінцевих споживачів.

Фінансове підприємництво охоплює діяльність, пов'язану з рухом грошових коштів, наданням фінансових послуг, обігом цінних паперів та кредитуванням. Основна мета цього виду діяльності – управління фінансовими потоками для забезпечення ліквідності, прибутковості та фінансової стабільності. Фінансове підприємництво виконує важливу функцію забезпечення підприємств та населення необхідними фінансовими ресурсами, сприяє стабільності фінансової системи та розвитку ринку капіталу.

Виробниче, комерційне та фінансове підприємництво взаємодіють між собою на різних стадіях обороту товарів і коштів. Завдяки такій взаємодії забезпечується безперервний рух товарів, послуг і капіталу, що сприяє

ефективному функціонуванню економічної системи.

Ведення аграрного бізнесу серед підприємств цієї категорії має свої унікальні особливості та специфічні моменти, які обумовлені впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Розглянемо основні особливості ведення аграрного бізнесу в Україні на сучасному етапі (табл. 1.3)

Таблиця 1.3

Особливості ведення аграрного бізнесу в Україні*

Особливість	Характеристика
1	2
Вплив сезонності в агровиробництві	Сільськогосподарські підприємства залежать від сезонності та погоди. Це впливає на виробничий цикл, дохід і рік планування фінансових потоків.
Залежність від природно-кліматичних умов	Кліматичні умови, такі як опади, температура та природні катастрофи, сильно впливають на рівень виробництва та якість продукції.
Необхідність інвестування у засоби виробництва	Для того, щоб бізнес працював ефективно, необхідно значні капіталовкладення в сучасну техніку, обладнання, добрива, засоби захисту рослин та інші технології.

Продовження табл. 1.3

1	2
Підтримка держави	Сільськогосподарські підприємства часто отримують регулювання та допомогу з боку держави, такі як субсидії, податкові пільги, квоти та інші форми.
Високий рівень конкуренції	Конкуренція може бути як на внутрішньому ринку, так і на міжнародному. Важливо підтримувати конкурентоспроможність продукції, яка залежить від якості, ціни, інновацій та маркетингових стратегій.
Різні ризики	Політичні зміни, погодні та ринкові ризики, а також біологічні (хвороби рослин і тварин) та політичні ризики впливають на сільське господарство.
Необхідність ефективного управління ресурсами	Необхідно ефективне управління такими ресурсами, як капітал, вода, трудові ресурси та земля. Збереження родючості землі та оптимізація її використання є надзвичайно важливими.

*Джерело: сформовано на основі [46]

Аграрне підприємництво є ключовим елементом сучасної економіки, спрямованим на оцінку потенціалу, розробку методик, впровадження та реалізацію підприємницьких ініціатив в аграрній сфері. Воно охоплює широкий

спектр питань, пов'язаних із виробництвом, переробкою, зберіганням, транспортуванням, маркетингом та збутом сільськогосподарської продукції. У країнах із розвинутою ринковою економікою «агробізнес» використовується для позначення інтегрованої системи підприємств, що забезпечують взаємопов'язаний цикл виробництва – від вирощування сировини до її переробки і реалізації кінцевої продукції на ринку. Водночас, агропромисловий комплекс зазвичай охоплює більш традиційні виробничі й переробні підприємства.

Розвиток підприємництва в аграрній сфері базується на тісній співпраці між всіма учасниками ринку. Агробізнес являє собою систему економічних відносин, заснованих на взаємній вигоді та врахуванні економічних інтересів усіх учасників аграрного ланцюга: фермерів, переробників, транспортних компаній, логістичних операторів, постачальників добрив, насіння та обладнання, а також торговельних структур. Така модель співпраці дозволяє ефективно інтегрувати аграрний сектор у глобальні ринки.

Сучасний агробізнес – це більше, ніж просто виробництво сільськогосподарської продукції. Він передбачає створення нових типів економічних відносин, орієнтованих на інновації та технологічний розвиток (впровадження точного землеробства, цифрових платформ управління фермерськими господарствами), інтеграцію у глобальні ланцюги поставок (розширення експортних можливостей та співпраця з міжнародними партнерами), забезпечення сталого розвитку шляхом оптимального

використання природних ресурсів, запровадження екологічних стандартів та соціально відповідальної діяльності.

Отже, агробізнес – це комплексна система підприємницької діяльності, яка не лише забезпечує продовольчу безпеку країни, а й виступає важливим драйвером економічного зростання, створення робочих місць, розвитку регіонів та інтеграції національної економіки у світовий ринок.

1.3. Методика дослідження

Для оцінки та вимірювання ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств використовують ряд критеріїв та систему економічних показників. Критерій – це характеристика, що слугує основою для оцінювання діяльності або визначення перспективних параметрів. По суті, критерій є якісною властивістю ефективності, яка відображає її найважливішу суть і виступає основним принципом оцінювання. Він відображає якісні аспекти виробничих відносин і повинен бути тісно пов'язаний зі специфічними економічними законами.

Критерій економічної ефективності знаходить своє вираження через систему показників. Ці показники є кількісними індикаторами, що відображають рівень і динаміку ефективності. Вони забезпечують вимірювання конкретних аспектів діяльності та дозволяють оцінити досягнення у контексті поставлених цілей.

Головним критерієм економічної ефективності виробництва є величина національного доходу та його максимізація при мінімальних затратах живої й уречевленої праці. Цей показник слугує базовим орієнтиром для оцінки ефективності функціонування всього народного господарства.

Для оцінки економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, окремих його галузей, а також діяльності підприємств різних форм власності використовуються часткові або локальні критерії. У кожному

конкретному випадку критерій набуває більш конкретної форми, враховуючи особливості та характер виробничої діяльності.

Ефективність виробництва – це складне та багатогранне явище, яке потребує використання системи показників, здатних одночасно враховувати специфіку та особливості сільського господарства, зокрема функціонування основного засобу виробництва – землі. Такі показники мають відображати рівень результативності виробничого процесу та забезпечувати можливість порівняння ефективності як у динаміці, так і на регіональному рівні.

Методологічно доцільно будувати систему визначення ефективності сільськогосподарського виробництва таким чином, щоб вона повністю розкривала дві взаємопов'язані та взаємодоповнюючі сторони результативності аграрних підприємств: раціональність використання землі, оцінену через показники загального ефекту на одиницю площі сільськогосподарських угідь, та економічність виробництва, яка відображає витрати на досягнення цього ефекту.

Єдиного універсального показника для оцінки економічної ефективності аграрного підприємства не існує. Цей аналіз базується на використанні системи взаємопов'язаних показників у натуральному та вартісному вираженні, які відображають вплив об'єктивних економічних законів у процесі матеріального виробництва аграрної галузі з урахуванням її специфічних особливостей і впливу різних факторів на виробничий процес. Однією з ключових вимог до показників оцінки діяльності підприємства є їх здатність максимально об'єктивно відображати рівень ефективності виробництва.

Тому показники не можуть бути однаковими для всіх сфер сільського господарства, його окремих галузей чи видів продукції – вони мають враховувати специфіку кожного виду виробництва. Крім того, використання системи показників обумовлене відмінностями у способах вимірювання ефекту та різною економічною природою залучених ресурсів.

Таким чином, для комплексної оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств необхідно застосовувати широкий спектр показників, які дають

змогу всебічно оцінити результати їхньої діяльності, виявити резерви для підвищення продуктивності та оптимізації витрат. Це дозволяє не лише об'єктивно порівнювати ефективність роботи різних підприємств та регіонів, а й визначати стратегії для покращення їхнього функціонування в умовах мінливого ринкового середовища.

Найпростішими та базовими показниками для оцінки ефективності діяльності аграрного підприємства є натуральні показники, зокрема, урожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тваринництва. Саме ці показники слугують відправною точкою для аналізу результативності роботи підприємства, оскільки вони найбільш безпосередньо відображають кінцевий результат його діяльності.

Урожайність сільськогосподарських культур є одним із ключових показників, адже від неї залежить загальний обсяг виробленої продукції. Підвищення урожайності є пріоритетним завданням для більшості аграрних підприємств, оскільки воно не лише збільшує валове виробництво продукції, але й опосередковано впливає на інші важливі економічні аспекти господарської діяльності.

Урожайність також визначає ефективність використання землі, яка є основним засобом виробництва в сільському господарстві. Земля має обмежений ресурс, і ефективно її використання є одним із головних завдань аграрного підприємства. Вищі врожаї свідчать про раціональне використання земельних ресурсів, що дозволяє отримати максимальний економічний ефект з кожного гектара оброблюваних угідь. Це особливо важливо в умовах обмежених площ, де підвищення урожайності виступає єдиним можливим шляхом до збільшення загального обсягу виробництва.

Крім того, висока урожайність позитивно впливає на інші показники господарської діяльності, зокрема на зниження собівартості одиниці продукції. Чим більше продукції отримано з одиниці площі, тим меншими є витрати на виробництво кожної тонни зерна або кормів, що сприяє підвищенню рентабельності виробництва та конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Таким чином, урожайність сільськогосподарських культур та продуктивність тваринництва є фундаментальними показниками, які визначають загальний рівень ефективності діяльності аграрного підприємства, його здатність ефективно використовувати ресурси та досягати стабільного розвитку в умовах сучасного ринкового середовища.

Натуральні показники, хоча й є важливими, відображають лише одну сторону економічної ефективності діяльності аграрного підприємства. Вони демонструють результати використання конкретного ресурсу. Головний їхній недолік полягає в тому, що вони не враховують сукупних витрат праці, капіталу та інших ресурсів, які були залучені для досягнення певного рівня урожайності чи продуктивності. Таким чином, виключно на основі натуральних показників неможливо отримати повну і об'єктивну картину ефективності підприємства.

Для забезпечення більш об'єктивної оцінки діяльності аграрного підприємства необхідно доповнити натуральні показники вартісними. Переведення обсягу виробленої продукції у грошовий вираз дозволяє врахувати всі ресурси, залучені до виробничого процесу, і визначити, наскільки ефективно вони були використані для отримання кінцевого результату. Використання вартісних показників у поєднанні з натуральними дозволяє сформувати комплексну оцінку діяльності аграрного підприємства, яка враховує як фізичні результати, так і економічну ефективність досягнення цих результатів. Такий підхід сприяє прийняттю більш обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на оптимізацію виробничих процесів і підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Показники економічної ефективності поділяються на загальні та часткові, кожна з цих груп виконує важливу роль у комплексній оцінці результатів діяльності підприємства.

Загальні показники охоплюють результати роботи підприємства в цілому, враховуючи всі витрати ресурсів і отримані доходи. Вони дають змогу оцінити загальний економічний стан підприємства, його рентабельність, прибутковість, фінансову стабільність та ефективність використання всіх залучених ресурсів.

Часткові показники характеризують ефективність використання окремих видів ресурсів або процесів виробництва, надаючи більш детальну інформацію про конкретні аспекти виробничої діяльності. До них відносять: обсяг виробленої продукції, урожайність сільськогосподарських культур, продуктивність тварин, продуктивність праці, фондівіддачу, матеріалівіддачу та собівартість продукції.

До загальних показників ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств відносяться:

- виробництво валової продукції в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь та на одного середньорічного працівника, на одиницю виробничих витрат, на одиницю основних фондів і оборотних засобів:

$$E_{ef} = \frac{B_n}{S, \Sigma C P \Pi, \Sigma \Phi_{\phi}},$$

де B_n – вартість валової продукції, тис. грн.;

S – площа сільськогосподарських угідь;

$\Sigma C P \Pi$ – середньорічна кількість працівників;

$\Sigma \Sigma$ – виробничі витрати;

Φ_{ϕ} – вартість виробничих фондів;

- обсяг валового і чистого доходу та прибутку в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на одиницю виробничих витрат, основних фондів і оборотних засобів:

$$E_{ef} = \frac{B_{\phi}, \mathcal{C}_{\phi}, \Pi_p}{S, \Sigma C P \Pi, \Sigma \Sigma, \Sigma \Phi_{\phi}},$$

де B_{ϕ} – вартість валового доходу, грн.;

$\mathcal{C}_{\phi}$ – вартість чистого доходу, грн.;

Π_p – прибуток, грн.

Отримані показники економічної ефективності аграрних підприємств є ключовим інструментом для проведення детального економічного аналізу їх діяльності. Вони дозволяють всебічно оцінити, наскільки раціонально та ефективно підприємство використовує свої основні ресурси, зокрема землю, трудові ресурси, основні фонди та оборотні засоби, а також визначити рівень окупності виробничих витрат.

До найважливіших економічних категорій, що відображають ефективність діяльності підприємств на основі принципів господарського розрахунку, належить рентабельність. Цей показник характеризує дохідність та прибутковість підприємства. Підприємство вважається рентабельним, якщо воно забезпечило надлишок доходу над витратами, необхідними для виробництва продукції.

Доходом підприємства є частина вартості валової продукції, яка залишається після покриття всіх виробничих витрат. Цей дохід відображає фінансовий результат діяльності підприємства і є джерелом для подальшого розвитку аграрного підприємства, виплати заробітної плати, сплати податків та інших обов'язкових платежів.

Основним результатом господарської діяльності аграрних підприємств є чистий дохід, який визначається як різниця між вартістю виробленої продукції та витратами на її виробництво. Він є ключовим показником, що свідчить про економічну ефективність підприємства.

Чистий дохід можна визначити як грошовий вираз додаткової вартості, створеної завдяки додатковій праці працівників підприємства. Він показує, наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси для створення нового продукту і чи здатне забезпечити прибутковість у довгостроковій перспективі.

$$Ч_д = B_n - \Sigma Z,$$

де $Ч_д$ – вартість чистого доходу, грн.;

B_n – вартість валової продукції, грн.;

ΣZ – витрати на виробництво продукції, грн.

Частину чистого доходу підприємство використовує в процесі реалізації продукції, і вона набуває форми прибутку і визначається за формулою:

$$\Pi_p = B_p - \Sigma Z_{ep},$$

де Π_p – прибуток від реалізації продукції, грн.;

B_p – дохід від реалізації продукції, грн.;

ΣZ_{ep} – витрати на виробництво і реалізацію продукції, грн.

Якщо чистий дохід відображає виробничі відносини виключно в межах процесу виробництва, то прибуток характеризує ці відносини як у сфері виробництва, так і в сфері обміну. Він відображає фактично досягнутий фінансовий результат діяльності підприємства та показує, який грошовий дохід і яку вигоду отримано від реалізації певного виду продукції.

Прибуток демонструє фінансовий успіх підприємства, однак не завжди може повною мірою відобразити його внесок у формування загального чистого доходу суспільства. Його величина залежить від обсягу реалізованої продукції, її якості та асортименту, структури виробництва, рівня собівартості, фактичної ціни реалізації на ринку.

Таким чином, прибуток є комплексним показником, що відображає як ефективність виробництва, так і успішність підприємства в умовах ринкової конкуренції.

Рівень рентабельності – це відносний показник і визначається через співставлення прибутку до повної собівартості реалізованої продукції:

$$P_p = \frac{\Pi_p}{\Sigma Z_{ep}} \cdot 100\%.$$

Він показує, скільки прибутку отримано на 1 гривню витрат виробництва, і слугує показником ефективності їх використання в поточному році.

Рівень рентабельності визначається як у цілому по підприємству (сукупний рівень рентабельності), так і за окремими видами діяльності. Дані річного звіту підприємства дозволяють розрахувати рентабельність виробництва конкретного виду продукції, окремої культури або галузі господарства.

Рентабельність також є важливим показником ефективності використання спожитих засобів виробництва, які включають суму річної амортизації основних фондів та вартість використаних матеріальних оборотних засобів. У сільському господарстві підприємства використовують різноманітні засоби виробництва, які впливають на загальну ефективність їхньої діяльності.

Для оцінки економічної ефективності як основних, так і оборотних фондів застосовується показник норми прибутку. Він дозволяє визначити, наскільки вигідно підприємство використовує свої ресурси для отримання прибутку та забезпечення фінансової стабільності.

Норма прибутку – це відношення прибутку до середньорічної вартості основних і оборотних фондів:

$$N_n = \frac{\Pi_p}{\Phi_{oc} + \Phi_{об}} \cdot 100\% .$$

Цей показник відображає прибуток, який припадає на 1 гривню вартості основних і оборотних фондів підприємства.

Запропонована система показників дозволяє комплексно оцінити та порівняти ефективність виробництва різних видів сільськогосподарської продукції в аграрних господарствах України. Вона дає змогу проаналізувати виробничі результати за такими ключовими параметрами, як вихід валового та чистого доходу, що відображає загальний фінансовий результат діяльності підприємства; рівень продуктивності праці, який показує ефективність використання трудових ресурсів, окупність виробничих витрат, яка характеризує, наскільки ефективно підприємство використовує вкладені ресурси для отримання прибутку; порівняння ефективності різних видів аграрної продукції, яке здійснюється шляхом стандартизації показників.

Ця система не лише дозволяє оцінити поточний рівень ефективності діяльності підприємства, але й допомагає виявити резерви для підвищення рентабельності виробництва, розробити стратегії для оптимізації витрат і підвищення продуктивності праці, прийняти рішення щодо доцільності впровадження нових технологій, провести порівняльний аналіз ефективності між підприємствами, галузями або регіонами, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності господарств на ринку.

Застосування цієї системи показників є необхідним інструментом для ефективного управління сільськогосподарськими підприємствами, що дозволяє забезпечити їхній сталий розвиток, фінансову стабільність та конкурентні переваги в умовах ринкової економіки.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ТА РІВЕНЬ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Стан та тенденції розвитку системи аграрного виробництва у Львівській області

Львівська область розташована на заході України, що сприяє експорту сільськогосподарської продукції до Європейського Союзу, налагодженню економічних зв'язків, відкриттю нових ринків збуту та залученню інвестицій у сільське господарство. Через її територію проходять важливі міжнародні шляхи, які з'єднують нашу країну з Польщею, Румунією, Угорщиною та Словаччиною.

Регіон характеризується певним різноманіттям природно-кліматичних умов, що значною мірою визначаються географічним положенням та рельєфом.

Північна частина області включає рівнинні території Малого Полісся та Волинської височини. Центральна частина представлена Подільською височиною, а південна частина – передгір'ями та гірськими районами Українських Карпат.

Клімат тут помірно-континентальний із м'якими зимами та теплим літом, який формується під впливом західних вітрів, що приносять вологе повітря з Атлантики. Це сприяє відносно високій вологості та значній кількості опадів упродовж року.

Зима на Львівщині зазвичай м'яка. Середня температура січня коливається від -4°C до -7°C . Сніг випадає регулярно, але сніговий покрив не завжди стабільний через періодичні відлиги. Літо тепле, але не спекотне. Середня температура в липні становить $+18^{\circ}\text{C}$ - $+20^{\circ}\text{C}$. У гірських районах Карпат

температура може бути на кілька градусів нижчою. Осінь прохолодна і волога, з частими дощами, особливо в жовтні та листопаді. Весна починається досить рано, але через часті дощі та мінливі температури погода може бути нестабільною.

Регіон належить до одних з найбільш вологих в Україні. Середньорічна кількість опадів коливається від 600 до 1000 мм, залежно від рельєфу. Найбільше опадів випадає влітку, часто у вигляді злив. У гірських районах опадів більше, ніж на рівнинах.

Переважають західні та північно-західні вітри.

Ґрунти Львівської області відрізняються своєю різноманітністю та продуктивністю.

Основні типи ґрунтів Львівської області:

- дерново-підзолисті – мають середній або низький рівень родючості, оскільки в них міститься менше гумусу (органічних речовин). Характерні для північної частини області (Мале Полісся) та рівнинних територій. Використовуються переважно для вирощування культур, які не потребують дуже високої родючості, таких як жито, овес, картопля;

- сірі лісові ґрунти більш родючі порівняно з дерново-підзолистими, оскільки мають більше гумусу. Зустрічаються переважно в центральній частині області, де розташовані лісові масиви. Використовуються для вирощування зернових культур, овочів, технічних культур та садівництва;

- бурі гірсько-лісові – ґрунти з високим вмістом органічної речовини, але вони мають слабку структуру, що може ускладнювати їхнє використання для сільського господарства. Поширені в південній частині області, особливо в передгір'ях та гірських районах Карпат. Найчастіше ці ґрунти використовуються для вирощування лісів, випасання худоби та в меншій мірі для сільськогосподарських культур;

- чорноземи – найродючіші ґрунти. Зустрічаються на окремих ділянках Подільської височини на сході області. Використовуються для вирощування широкого спектра сільськогосподарських культур, включаючи пшеницю, кукурудзу, цукровий буряк та інші;

- лучні та болотні ґрунти – насичені вологою, тому часто використовуються для сінокосів і випасання худоби. Деякі з цих ґрунтів потребують меліорації для сільськогосподарського використання. розташовані в низинних та заплавах районах, переважно вздовж річок, таких як Дністер і Західний Буг.

Область характеризується сприятливими природно-кліматичними умовами для ведення сільськогосподарського виробництва за такими напрямками: вирощування зернових культур і зернобобових, картоплі, овочів, цукрових буряків, льону, ягідних культур та фруктів (яблук, груш, слив). Також тут розвинуте м'ясо-молочне скотарство, свинарство і птахівництво [40].

Тут також активно розвиваються тепличні господарства для вирощування овочів круглий рік.

Завдяки екологічно чистим землям та попиту на органічну продукцію, регіон приваблює інвесторів і підприємців, які займаються вирощуванням органічних культур (овочів, ягід) та виробництвом органічних молочних продуктів.

Завдяки своїм унікальним природним та культурним ресурсам Львівщина сьогодні є одним з лідерів в Україні з розвитку агротуризму. Адже Карпати і Передкарпаття славляться мальовничими пейзажами, сільські райони багаті на історичні пам'ятки, старовинні храми та етнографічні комплекси, які додають туристам можливість зануритися в традиційний український побут і культуру.

Агротуристичні садиби у Львівській області часто пропонують екологічно чисті продукти місцевого виробництва та можливість безпосередньої участі у сільськогосподарських роботах, традиційних дійствах, місцевій кулінарії тощо.

Агропромисловий комплекс є одним із ключових секторів економіки Львівської області, відіграючи важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки, економічного розвитку та експорту. Слід зазначити, що Львівщина – це особливий аграрний регіон з європейськими тенденціями і з часткою сільського населення близько 39 відсотків[38].

Однією з провідних галузей сільськогосподарського виробництва в області є рослинництво. Основними культурами, які тут вирощують, є зернові (пшениця,

ячмінь, овес, жито), овочі та картопля, технічні (цукровий буряк і ріпак). В останні роки активно розвивається садівництво та вирощування ягід (малина, полуниця, смородина), що сприяє зміцненню експортного потенціалу області.

Тваринництво є другою за значенням галуззю агропромислового комплексу області.

На сучасному етапі регіон, в основному, спеціалізується на вирощуванні свиней та птиці.

Що ж до молочного скотарства, то хоч на Львівщину й припадає вагома частка обсягів виробництва молока (у 2023 році – це 4,3 відсотка від загальних обсягів по країні), все ж сьогодні має місце доволі стійка тенденція до скорочення виробництва цього виду сільськогосподарської продукції. аналогічний стан речей і з вирощуванням великої рогатої худоби. Втім, на сучасному етапі таки існують передумови щодо нарощування обсягів виробництва молока та підвищення ефективності галузі, про що буде говоритися нижче.

Львівська область є одним з лідерів України в галузі органічного землеробства, продукція якої користується попитом як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, особливо в країнах ЄС. На сучасному етапі кількість господарств, що сертифіковані як органічні, і які вирощують овочі, фрукти, зернові культури без використання хімічних добрив і пестицидів, постійно зростає.

Агропромисловий комплекс Львівщини має добре розвинену переробну інфраструктуру. Варто згадати хоча б про ПАТ «Галичина» (виробництво молочних йогуртів, кефірів, сирків), МПП «Львівхолод» (ТМ «Родинна ковбаска») (виробництво м'ясних продуктів і ковбасних виробів), ПрАТ «Концерн Хлібпром» (виробництво хліба та хлібобулочних виробів; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання), ПрАТ «Львівський жировий комбінат» (виробництво олії та тваринних жирів).

Львівщина активно розвиває аграрну кооперацію, яка об'єднує дрібні фермерські господарства для спільної обробки землі, закупівлі техніки та збуту

продукції. Агрокооперативи допомагають підвищити ефективність і конкурентоспроможність фермерів, а також покращують умови життя сільського населення.

Близько 56% загальної площі області припадає на сільськогосподарські угіддя.

Упродовж останніх десяти років посівні площі на Львівщині неухильно збільшувалися, в результаті у 2023 році під сільськогосподарськими культурами було зайнято 747,1 тисяч гектарів, що на 118,4 тис. га або на 18,8% більше в порівнянні з 2014 роком (рис. 2.1).

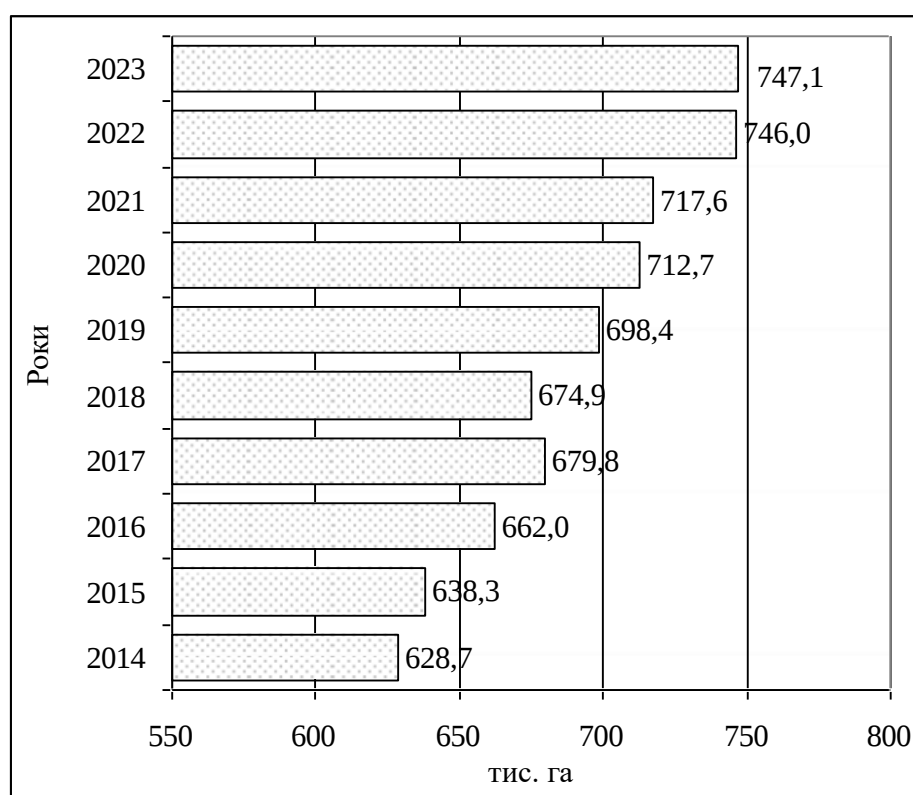

Рис. 2.1. Динаміка посівних площ у Львівській області за 2014-2023 рр. в усіх категоріях господарств*

*Джерело: [13]

Показники динаміки посівних площ в регіоні у розрізі основних видів сільськогосподарських культур за період 2014-2023 рр. наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Динаміка посівних площ у Львівській області в розрізі основних видів
сільськогосподарських культур за період 2015-2023 рр. ***

Назва культури	Роки									тис. га
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2023 р. до 2015 р., %
Культури зернові та зернобобові	302,2	304,5	297,0	295,9	318,1	306,6	318,5	326,5	311,9	102,7
Буряк цукровий фабричний	12,4	13,2	15,7	11,6	11,0	12,6	14,2	15,0	14,7	93,0
Соняшник	11,4	26,7	35,2	34,2	25,6	30,5	40,5	43,5	39,3	272,9
Картопля	94,5	94,0	94,7	94,3	94,2	94,8	95,5	98,9	99,4	104,4
Культури овочеві	25,1	25,5	25,6	26,1	36,5	42,1	42,3	43,2	43,6	178,7
Плодові та ягідні культури	14,4	14,4	14,8	15,0	15,1	15,0	14,8	14,6	14,2	97,9

* Джерело: [13]

З даних наведеної вище таблиці видно, що збільшення посівних площ мало місце щодо соняшника (на 24,9 тис. га або на 172,9%), культур овочевих (на 19,2 тис. га або на 78,7%), культур зернових та зернобобових культур (на 8,2 тис. га або на 2,7%) і картоплі (на 4,2 тис. га або на 4,4%). Зменшення ж посівних площ спостерігалось лише стосовно цукрових буряків (на 1,1 тис. га або на 7,0%) та плодових та ягідних культур (на 0,3 тис. га або на 2,1%).

Крім кількісних показників, що характеризують динаміку зміни посівних площ у господарствах Львівщини, доцільно дати оцінку якісних змін, що відбулися у цій царині упродовж періоду, що розглядається. З цією метою нами проведено порівняльний аналіз структури посівних площ у 2023 та 2014 роках, результати якого показано на рис. 2.2.

Під поняттям «структура посівних площ сільськогосподарських культур» розуміють відсоткове або кількісне співвідношення різних видів сільськогосподарських культур, що вирощуються на певній площі землі в межах визначеного періоду.

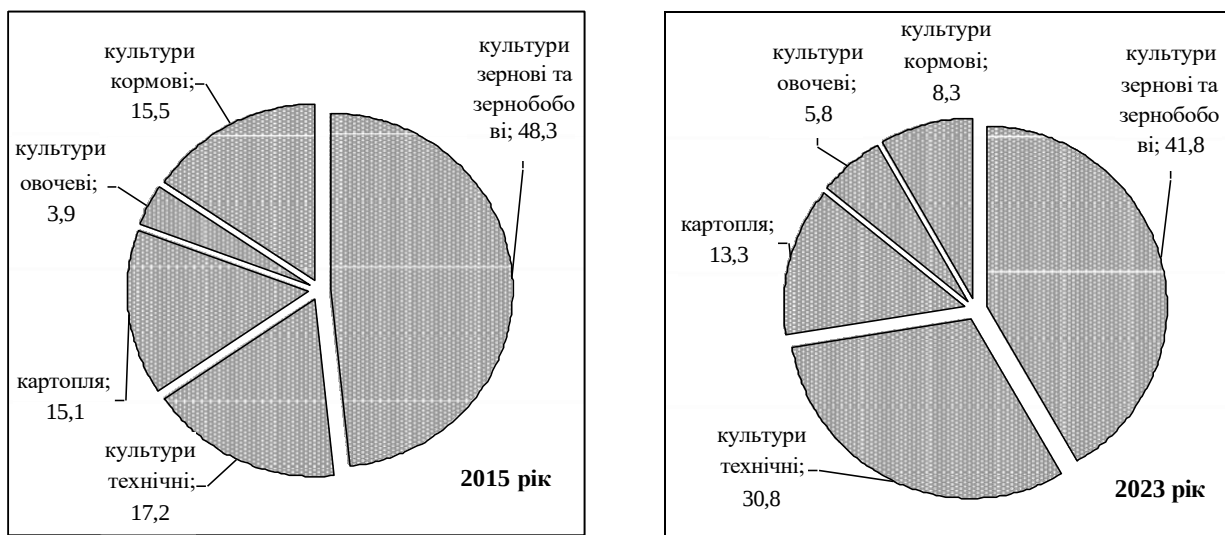

Рис. 2.2. Структура посівних площ сільськогосподарських культур у господарствах Львівської області у 2015 та 2023 рр. *

*Джерело: [13]

З порівняння структури посівних площ сільськогосподарських культур у господарствах Львівської області у 2015 та 2023 рр. видно, що упродовж десяти останніх років зросла частка технічних (на 13,6 п.) та овочевих (на 1,9 п.) культур, тоді як питома вага зернобобових, картоплі і кормових культур зменшилася відповідно на 13,0, 1,8 та 7,2 пункту.

Результати співставлення темпів зростання обсягів виробництва з темпами зростання посівних площ у 2023 році в порівнянні з 2015 роком дозволяють говорити про підвищення рівня ефективності галузі. Так, різниця темпів зростання обсягів виробництва у порівнянні з показником зміни посівних площ у всіх випадках мала позитивне значення: культури зернові та зернобобові – +21,9 пункту, буряк цукровий фабричний – +31,0 п., соняшник – +85,2 п., картопля – +2,5 п., культури овочеві – +0,2 пункту.

Ключовим показником, що характеризує ефективність господарюючих суб'єктів в аграрному секторі економіки є урожайність сільськогосподарських культур – обсяг виробництва продукції на одиницю площі.

Урожайність є багатовимірним показником, який поєднує природні, технологічні та економічні аспекти діяльності господарств через застосування різноманітних технологій вирощування сільськогосподарських культур, методів обробітку ґрунту, використання добрив, засобів захисту рослин від шкідників і хвороб, якості посівного матеріалу, системи оплати праці тощо. Підвищення її рівня – це запорука необхідного ступеня конкурентної здатності сільськогосподарських підприємств.

Нижче наведено показники рівнів урожайності основних сільськогосподарських культур у господарствах Львівської області за 2014 та 2023 роки (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Урожайність основних видів сільськогосподарських культур
у господарствах Львівської області у 2015 та 2023 роках***

ц/га

Культури	2015 р.	2023 р.	2023 р. до 2015 р.:	
			+, -	%
Культури зернові та зернобобові	47,0	57,5	+10,5	122,3
Соя	21,3	31,7	+10,4	148,8
Соняшник	20,3	26,5	+6,2	130,5
Буряк цукровий фабричний	495,0	659,0	+164,0	133,1
Ріпак і кольза	30,4	34,5	+4,1	113,5
Картопля	180,0	184,0	+4,0	102,2
Культури овочеві (включаючи закритий ґрунт)	196,0	197,0	+1,0	100,5
Коренеплоди кормові	336,0	329,0	-7,0	97,9
Кукурудза кормова	221,0	336,0	+115,0	152,0
Культури плодові та ягідні	77,4	110,5	+33,1	142,8

*Джерело: [13]

З даних табл. 2.2 видно, що найбільше відносне зростання рівня урожайності у 2023 році в порівнянні з 2014 роком мало місце щодо кормової кукурудзи (на 115 ц/га або на 52,0%), далі йдуть: соя (на 10,4 ц/га або на 48,8%), культури плодові та ягідні (на 33,1 ц/га або на 42,8%), буряк цукровий фабричний (на 164 ц/га або на 33,1%), соняшник (на 6,2 ц/га або на 30,5%), культури зернові та зернобобові (на 10,5 ц/га або на 22,3%), ріпак і кольза (на 4,1 ц/га або на 13,5%), картопля (на 4 ц/га або на 2,2%). Незначне зменшення урожайності спостерігалось лише при вирощуванні кормових коренеплодів (на 7,0 ц/га або на 2,1%).

Усе сказане вище свідчить про підвищення рівня ефективності функціонування рослинницької галузі, що є основою поступального розвитку агропромислового комплексу регіону в цілому.

Що ж до другої за значенням у регіоні галузі сільськогосподарського виробництва – тваринництва, то слід зазначити, що у цій сфері упродовж останніх десяти років мали місце доволі відчутні зміни.

Позитивну тенденцію стосовно кількості поголів'я, як видно з даних табл. 2.3, за вказаний період демонстрували лише свинарство та птахівництво.

Таблиця 2.3

Кількість сільськогосподарських тварин на 1 січня*

Види тварин	Роки		2024 р. до 2015 р.:	
	2015	2024	(+,-)	%
Велика рогата худоба - усього	210,3	83,4	-126,9	39,7
у тому числі корови	136,7	58,1	-78,6	42,5
Свині	340,0	424,5	+84,5	124,9
Вівці та кози	31,3	25,5	-5,8	81,5
Птиця свійська	8682,8	11014,5	+2331,7	126,9

*Джерело: [13]

Як бачимо, збільшення поголів'я тварин мало місце щодо свиней (на 84,5 тис. гол. або на 24,9%) та птиці (на 2331,7 тис. гол. або на 26,9%), тоді як поголів'я великої рогатої худоби зменшилося на 126,9 тис. голів або на 60,3 відсотка. Все це відповідним чином позначилося на обсягах виробництва певних видів тваринницької продукції (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Виробництво основних видів продукції тваринництва у Львівській області у 2015 та 2023 рр. *

Вид продукції	Роки		2023 р. до 2015 р.:	
	2014	2023	(+,-)	%
Забійна маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, тис. т	124,3	151,8	+27,5	122,1
Обсяг виробництва (валовий надій) молока, тис. т	601,0	322,9	-278,1	53,7
Кількість одержаних яєць від птиці свійської, млн. шт.	519,3	617,5	+98,2	118,9

*Джерело: [13]

Розрахунки показують, що з 2014 по 2023 рр. щорічний приріст забійної ваги сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій, та одержаних яєць від свійської птиці відповідно становив 3,1 тис. тонн та 10,9 млн. штук, тоді як обсяг виробництва (валовий надій) молока зменшувався у середньому на 30,9 тис. тонн.

Слід зауважити, що суттєвий вплив на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств має рівень розвитку переробної галузі регіону.

Переробка сільськогосподарської продукції дозволяє отримати готові товари з високою доданою вартістю. Завдяки переробці первинна продукція перетворюється на більш рентабельні продукти.

Високий рівень розвитку переробних підприємств стимулює аграрний сектор до впровадження нових технологій у виробництві сировини.

Таким чином, розвинута переробна інфраструктура не лише сприяє збільшенню доходів сільськогосподарських підприємств, а й позитивно впливає на конкурентоспроможність продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Якщо ж розглянути реальний стан справ у сфері переробки тваринницької продукції безпосередньо у Львівській області за останні роки в частині надходження сільськогосподарських тварин на підприємства переробної промисловості, то динаміку цього процесу можна охарактеризувати, проаналізувавши статистичні дані, наведені у табл. 2.5 і 2.6.

Як бачимо, загальне надходження сільськогосподарських тварин на переробні підприємства Львівщини за період з 2021 по 2023 роки збільшилося на 142613,6 тонни або на 178,8%, у тому числі за рахунок закупівлі – на 76825,7 т або на 362,0%, з них: велика рогата худоба – на 1689,1 т або на 148,7%, свині - на 63930,1 т або на 318,5%,

Таблиця 2.5

**Надходження сільськогосподарських тварин на переробні підприємства
Львівської області у 2021 та 2023 рр. ***

Показник	Обсяг надходжень, т			Середня ціна купівлі, грн.		
	2021 р.	2023 р.	2023 р. у % до 2021 р.	2021 р.	2023 р.	2023 р. у % до 2021 р.
Загальне надходження (у т.ч. давальницька сировина)	79783,0	222396,6	278,8	х	х	х
у тому числі куплено – усього	21225,0	98050,7	462,0	36606,1	57559,4	157,2
у тому числі за видами						
велика рогата худоба	1136,0	2825,1	248,7	36555,2	44647,6	122,1
свині	20075,0	84005,1	418,5	36615,8	60797,0	166,0

*Джерело: [13]

2.2. Ресурсне забезпечення сільськогосподарських підприємств, аналіз обсягів виробництва та реалізації продукції

Вище ми розглянули загальний стан розвитку сільськогосподарського виробництва у регіоні. Разом з тим відомо, що виробництвом агропродукції займаються різні категорії виробників – підприємства (у т ч. фермерські господарства) та господарства населення.

Незаперечним фактом є те, що промислове сільськогосподарське виробництво, або агробізнес, має низку важливих переваг, які позитивно впливають на економіку, продуктивність та ефективність використання ресурсів, до яких варто віднести:

- здатність виробляти великі обсяги продукції завдяки використанню сучасних технологій, спеціалізованої техніки та агротехнічних методів, знижуючи собівартість одиниці продукції, що дозволяє виробникам бути конкурентоспроможними на ринку, забезпечуючи стабільні ціни для споживачів;
- безперебійні поставки продукції упродовж усього року, що зменшує залежність від сезонних факторів і погодних умов;
- розвиток інфраструктури, створення робочих місць, підвищення рівня життя в сільських регіонах;
- спроможність мінімізації ризиків, пов'язаних з економічними кризами, кліматичними змінами тощо;
- підвищення експортного потенціалу країни та збільшенню надходжень валютної виручки.

Отже, промислове сільськогосподарське виробництво відіграє ключову роль у забезпеченні населення продовольством, економічному розвитку та впровадженні інновацій, водночас підтримуючи конкурентоспроможність і стійкість аграрного сектора національної економіки.

Сьогодні можна говорити про активізацію підприємницької діяльності у галузі сільськогосподарського виробництва регіону упродовж останніх років, про що свідчать дані статистичної звітності щодо кількості новостворених підприємств та фермерських господарств у 2023 році в порівнянні з 2021 роком (табл. 2.8).

Кількість сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств, які здійснювали свою діяльність у Львівській області *

одиниць

Район	Підприємства				Фермерські господарства			
	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. до 2021 р., %	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. до 2021 р., %
Львівський	48	54	66	137,5	215	229	480	223,3
Стрийський	5	6	21	420,0	200	208	208	104,0
Самбірський	17	17	20	117,6	120	135	134	111,7
Дрогобицький	12	17	17	141,7	47	58	68	144,7
Золочівський	16	16	17	106,3	121	121	127	105,0
Червоноградський	12	12	12	100,0	224	239	238	106,3
Яворівський	2	2	4	200,0	101	104	115	113,9
Всього	112	124	157	140,2	1028	1094	1370	133,3

* Джерело: [51]

Як бачимо, в загальному в області за період, що аналізується, кількість підприємств збільшилася на 45 одиниць або на 40,2%, а фермерських господарств – на 342 одиниці або на третину.

Львівський район є лідером як за зростанням кількості сільськогосподарських підприємств (+18), так і за кількістю новостворених фермерських господарств (+265). Непогана динаміка щодо чисельності підприємств спостерігалася у Стрийському районі (+16), а фермерських господарств – у Дрогобицькому районі (+21).

Загальне зростання підприємств і фермерських господарств свідчить про позитивну динаміку в аграрному секторі Львівщини за останні роки.

Таблиця 2.9

Динаміка посівних площ основних сільськогосподарських культур у підприємствах Львівської області за період 2015-2023 рр. *

тис. га

Культура	2015 рік	2023 рік	2023 р. до 2015 р.:	
			+, -	%
1	2	3	4	5
Культури зернові та зернобобові	183,2	178,8	-4,4	97,6
- пшениця озима	75,6	76,6	+1,0	101,3
- ячмінь озимий	18,8	14,7	-4,1	78,2
- пшениця яра	12,2	9,1	-3,1	74,6
- ячмінь ярий	9,1	2,3	-6,8	25,3

1	2	3	4	5
- кукурудза	52,6	66,2	+13,6	125,9
- овес	6,8	0,9	-5,9	13,2
- гречка	4,8	7,1	+2,3	147,9
Культури зернобобові	1,4	0,4	-1,0	28,6
Соя	22,7	116,8	+94,1	514,5
Соняшник	14,2	39,0	+24,8	274,6
Буряк цукровий фабричний	15,3	14,7	-0,6	96,1
Ріпак і кольза	51,6	55,8	+4,2	108,1
- ріпак озимий	50,1	49,8	-0,3	99,4
- кольза (ріпак ярий)	1,6	6,1	+4,5	381,3
Картопля	2,0	3,5	+1,5	175
Культури овочеві (включаючи закритий ґрунт)	1,4	2,0	+0,6	142,9
Кукурудза кормова	2,8	1,8	-1,0	64,3
Трави однорічні на сіно	0,1	0,1	0,0	100,0
Трави багаторічні на сіно	3,4	0,7	-2,7	20,6
Культури плодові та ягідні	2,0	1,6	-0,4	80,0

*Джерело: [13]

Як видно з даних наведеної вище табл. 2.9, за досліджуваний період відбулися певні зміни щодо посівних площ у підприємствах в розрізі сільськогосподарських культур.

Так, зменшення їх спостерігалось щодо зернових та зернобобових культур (на 4,4 тис. га або на 2,4%), буряка цукрового фабричного (на 0,6 тис. га або на 3,9%), кукурудзи кормової (на 1,0 тис. га або на 35,7%), трав багаторічних на сіно (на 2,7 тис. га або на 79,4%), плодових та ягідних культур – на 0,4 тис. га або на 20,0%.

Разом з тим, розширення посівних площ серед сільськогосподарських підприємств мало місце щодо сої (на 94,1 тис. га або на 414,5%), соняшника (на 24,8 тис. га або на 174,6%), ріпаку і кользи (на 4,2 тис. га або на 8,1%), картоплі (на 1,5 тис. га або на 75,0%) та овочевих культур (на 0,6 тис. га або на 42,9%),

Все сказане вище стало причиною зміни структури посівних площ, а саме: зросла частка сої на 20,7 пункту, гречки – на 0,1 п., соняшника – на 4,6 п., картоплі – на 0,1 п., тоді як зменшилася питома вага під посівами пшениці озимої – на 7,0 п., ячменю озимого – на 2,7 п., пшениці ярої – на 1,9 п., ячмінь ярий – на 2,5 п., кукурудза – на 1,7 п., овес – на 2,1 п., культури зернобобові – на 0,4 п., буряк цукровий фабричний – на 1,6 п., ріпак і кольза – на 3,9 п., кукурудза кормова – на 0,5 пункту.

У найбільш загальному вигляді зміни у структурі посівних площ серед сільськогосподарських підприємств Львівщини, що відбулися упродовж 2014-2023 років, показано на рис. 2.6.

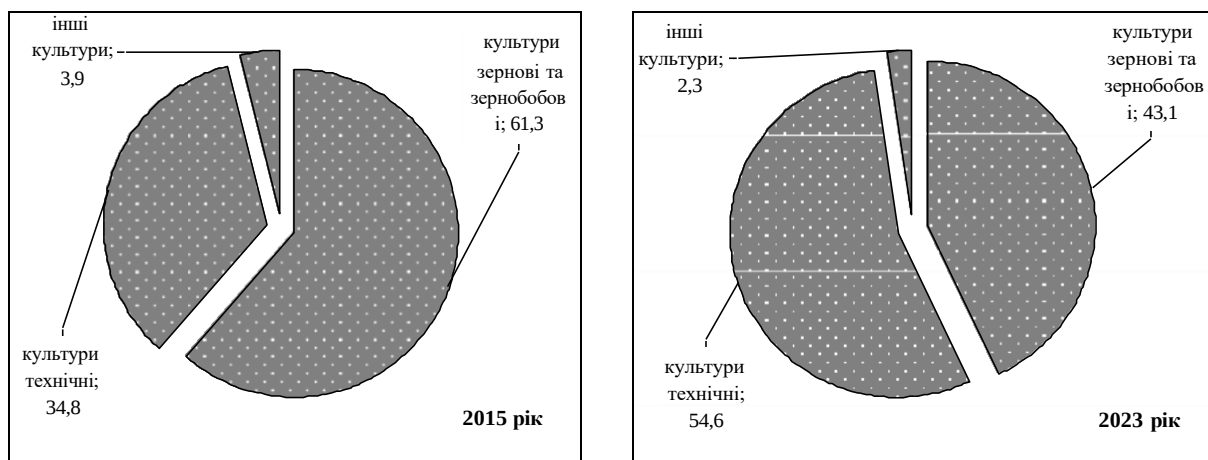

Рис. 2.6. Порівняльна характеристика структури посівних площ у сільськогосподарських підприємствах Львівщини за 2015 та 2023 роки*

*Джерело: [13]

Наведене графічне зображення дає доволі чітку характеристику зміни пріоритетів господарюючих суб'єктів регіону у галузі агровиробництва щодо вирощування тих чи інших видів сільськогосподарських культур (зростаюча питома вага технічних культур у загальній посівній площі), що, у першу чергу, диктується потребами ринку.

Дані про обсяги виробництва основних видів рослинницької продукції у підприємствах Львівської області за 2015 та 2023 роки наведено у табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Виробництво основних видів сільськогосподарських культур у підприємствах Львівської області за 2015 та 2023 роки*

Культура	2015 рік	2023 рік	2023 р. до 2014 р.:	
			+, -	%
Культури зернові та зернобобові	977,3	1279,5	+302,2	130,9
Соя	48,4	370,1	+321,7	764,7
Соняшник	28,9	103,3	+74,4	357,4
Буряк цукровий фабричний	763,4	967,9	+204,5	126,8
Ріпак і кольза	157,2	192,4	+35,2	122,4
Картопля	58,3	119,7	+61,4	205,3
Культури овочеві (включаючи закритий ґрунт)	27,9	41,7	+13,8	149,5

*Джерело: [13]

Важливим напрямком сільськогосподарського виробництва серед підприємств області залишається тваринництво.

Згідно з даними Державної статистичної служби України у 2022 році промисловий сектор з виробництва тваринницької продукції Львівщини посідав третє місце серед регіонів України за кількістю поголів'я свиней, п'яте місце – за кількістю поголів'я птиці всіх видів та за обсягами реалізації усіх видів продукції тваринництва[20].

Що ж до поголів'я сільськогосподарських тварин у підприємствах області, то тут слід зазначити, що упродовж останнього десятиліття у цій царині відбулися доволі відчутні зміни (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Кількість сільськогосподарських тварин у підприємствах Львівської області (на кінець року) *

тис. голів

Вид тварин	2015 рік	2023 рік	2023 р. до 2015 р.:	
			(+,-)	%
Велика рогата худоба	20,8	15,1	-5,7	72,6
Корови	8,3	6,8	-1,5	81,9
Свині	173,5	329,6	+156,1	190,0
Вівці та кози	4,4	6,0	+1,6	136,4
Коні	0,6	0,2	-0,4	33,3
Птиця свійська	3586,4	5431,7	+1845,3	151,5

*Джерело: [13]

Аналіз статистичних даних за 2015 та 2023 рр. щодо поголів'я сільськогосподарських тварин у підприємствах регіону дає підстави говорити про позитивні зміни у кількості свиней (+156,1 тис. голів), овець та кіз (+1,6 тис. голів) і птиці (+1845,3 тис. голів), тоді як поголів'я великої рогатої худоби скоротилося на 5,7 тис. голів, у тому числі корів – на 1,5 тис. голів.

Разом з тим, як стверджують фахівці департаменту агропромислового розвитку Львівської обласної військової адміністрації[2], завдяки впровадженню програм з фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств за рахунок державного та обласного бюджетів, а також грантових програм міжнародної допомоги у 2023 році в порівнянні з 2021 роком дещо зросла чисельність великої рогатої худоби (на 1,8%), у тому числі корів (на 5,3%). Хоч наведені показники незначні, проте призупинення процесу скорочення поголів'я великої рогатої худоби на сучасному етапі вже можна очікувати.

Стосовно ж обсягів виробництва продукції тваринництва у підприємствах Львівської області, слід зазначити, що сьогодні тут мають місце певні позитивні тенденції (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Виробництво основних видів продукції тваринництва у підприємствах Львівської області у 2015 та 2023 роках*

Вид продукції	2015 рік	2023 рік	2023 р. до 2015 р.:	
			+, -	%
Вирощування сільськогосподарських тварин	85861	162011	+76150	188,7
М'ясо (реалізація на забій сільськогосподарських тварин у живій масі)	84523	144659	+60136	171,1
У тому числі яловичина і телятина (у живій масі)	5295	2488	-2807	47,0
У тому числі свинина (у живій масі)	28938	55579	+26641	192,1
У тому числі м'ясо птиці (у живій масі)	50158	86579	+36421	172,6
Молоко	24891	31396	+6505	126,1
Яйця, тис. шт	56426	80500	+24074	142,7
Мед	16	8	-8	50,0

*Джерело: [13]

З наведених вище даних щодо змін, які відбулися в за останні десять років в обсягах основних видів продукції тваринництва серед сільськогосподарських підприємств Львівщини бачимо, що позитивна динаміка тут мала місце за такою номенклатурою: вирощування сільськогосподарських тварин – на 76150 т більше або на 88,7%, м'ясо (реалізація на забій сільськогосподарських тварин у живій масі) – на 60136 т або на 71,1%, у тому числі свинина (у живій масі) – на 26641 т або на 92,1% та м'ясо птиці (у живій масі) – на 36421 т або на 72,6%, молоко – на 6505 т або на 26,1%, яйця – на 24074 тис. шт. або на 42,7 відсотка.

Скорочення виробництва спостерігалось лише стосовно яловичини і телятини (у живій масі) – на 2807 т або на 53,0% та меду – на 8 т або удвічі.

Окрему і специфічну категорію виробників сільськогосподарської продукції становлять фермерські господарства, основні аспекти діяльності яких регулюються Господарським кодексом України та Законом України «Про фермерське господарство».

Згідно з положеннями цих законодавчих актів, фермерське господарство належить до категорії приватних та інших видів підприємств (стаття 113

Господарського кодексу України) і є формою підприємницької діяльності громадян, які бажають виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність або користування для ведення товарного сільськогосподарського виробництва[16].

Слід зауважити, що у більшості розвинутих країн фермерство є однією з доволі поширених та інноваційних форм підприємництва в галузі виробництва продукції сільського господарства, яка здатна оперативно і ефективно реагувати на зміну середовища та глобальні виклики і при цьому динамічно розвиватися, сприяючи розквіту сільських територій і зміцненню продовольчої безпеки країни[9].

Згідно з даними Головного управління статистики у Львівській області у 2023 році фермерські господарства виробили сільськогосподарської продукції на загальну суму 6,5 млрд. грн. (в постійних цінах 2021 року), що становило 13,5% від загальнообласних обсягів і 23,6% від обсягів підприємств. При цьому частка продукції рослинництва становила 65,4%, а тваринництва – 34,6%[39].

Слід зазначити, що на сучасному етапі спостерігається тенденція до поступового зменшення частки фермерських господарств у загальних обсягах тваринницької продукції, виробленої підприємствами (у 2021 році цей показник становив 38,6%, а у 2023 році – 34,2%), тоді як в цілому має місце стійкий тренд до зростання обсягів виробництва продукції цієї галузі. Що ж до рослинництва, то на фермерські господарства у 2021 році припадало 15,7%, тоді як у 2023 році – вже 20,2%.

Тобто, фермерські господарства сьогодні «дрейфують» у бік рослинництва.

У 2023 році у фермерські господарства забезпечили виробництво продукції рослинництва в натуральному виразі у таких обсягах: зернові та зернобобові культури – 263,5 тис. т (20,6% від загальних обсягів усіх підприємств), соя – 87,8 тис. т (23,7%), буряк цукровий фабричний – 23,7 тис. т (2,4%), ріпак озимий та кольза (ріпак ярий) – 46,7 тис. т (24,3%), соняшник – 13,2 тис. т (12,8%), картопля

– 13,6 тис. т (11,4%), кукурудза кормова – 18,4 тис. т (30,9%), культури овочеві (включаючи закритий ґрунт) – 12,9 тис. т (30,9%), культури плодові та ягідні – 4,6 тис. т (15,5%),

Крім того, цією категорією виробників було вироблено 56,9 тис. т м'яса (у живій масі сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій) (38,3%), 10,2 тис. т молока (32,5%), 23 млн. шт. яєць птиці свійської (28,6%).

На початок 2024 року поголів'я великої рогатої худоби у фермерських господарствах області року становило 6,9 тис. гол. (45,2%) (у тому числі корів – 3,2 тис. гол. (47,3%), свиней – 25,2 тис. гол. (7,6%), птиці свійської – 2822,2 тис. гол. (52,0%)[21].

Успішний розвиток галузі сільськогосподарського виробництва та зміцнення продовольчої безпеки країни, як правило, забезпечується через реалізацію різноманітних державних програм щодо фінансової підтримки національного товаровиробника.

Згідно з даними Міністерства аграрної політики та продовольства України на 2024 рік у бюджеті передбачено коштів на підтримку виробників сільськогосподарської продукції у розмірі майже 0,9 млрд. грн., з яких 0,8 млрд. грн. – це підтримка фермерів та інших виробників[36].

Що ж до підтримки фермерських господарств на місцевому рівні, то на поточний момент в області діє Комплексна програма підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021-2025 роки, якою передбачається подальший розвиток сільськогосподарського дорадництва та консультаційно-інформаційної і освітньої діяльності, особливо необхідних для фермерів, що з об'єктивних причин не мають можливості утримувати на постійній основі кваліфікованих фахівців у різних сферах спеціальних наукових знань і практичної діяльності при освоєнні та застосуванні передових технологій, сучасних ефективних методів прибуткового господарювання і т.ін[32].

Надзвичайно важливою складовою усього ланцюга агропромислового виробництва, що впливає на економічну стабільність підприємства, є реалізація сільськогосподарської продукції.

Економічна суть процесу реалізації продукції полягає в тому, що на цьому етапі забезпечується отримання доходу виробниками продукції за рахунок її продажу кінцевим споживачам або підприємствам, які займаються її переробкою.

Реалізація продукції сільського господарства – це складний економічний процес, що визначає успішність аграрного бізнесу, і який є вирішальним чинником для отримання прибутку та підтримки стабільності аграрного сектора. Він охоплює такі аспекти, як попит і пропозиція, ціноутворення, державна підтримка, міжнародна торгівля, витрати виробництва, логістика і зберігання, конкуренція та ризики. Ним забезпечується розширене відтворення підприємства.

Найбільш загальна схема процесу реалізації продукції подана на рис. 2.7.

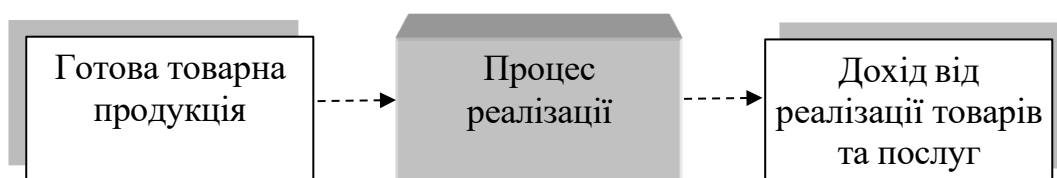

Рис. 2.7. Схема реалізації сільськогосподарської продукції

Нижче наведено дані про обсяги реалізації основних видів сільськогосподарської продукції підприємствами регіону в натуральних показниках за період 2019-2021 рр. (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Обсяги основних видів продукції сільського господарства, реалізованої підприємствами Львівщини у 2019-2021 роках*

тис. т

Вид продукції	Роки:			2021 р. до 2019 р.:	
	2019	2020	2021	+, -	%
Культури зернові та зернобобові	959,1	768,7	753,5	-205,6	78,6
Буряк цукровий фабричний	707,7	789,1	938,9	+231,2	132,7

					58
Картопля	35,7	30,2	33,8	-1,9	94,7
Культури овочеві	5,6	12,9	9,3	+3,7	166,1
Культури плодові та ягідні	8,5	18	10,9	+2,4	128,2
Сільськогосподарські тварини (у живій масі)	103,3	109,1	132,8	+29,5	128,6
Молоко	22,3	22,4	21	-1,3	94,2
Яйця, млн. шт.	45,3	33,5	45	-0,3	99,3

*Джерело: [13]

Як бачимо, за вказаний період мало місце збільшення обсягів реалізації таких видів сільськогосподарської продукції як буряк цукровий фабричний – на 231,2 тис. т або на 32,7%, культури овочеві – на 3,7 тис. т або на 66,1%, культури плодові та ягідні – на 2,4 тис. т або на 28,2%, сільськогосподарські тварини (у живій масі) – на 29,5 тис. т або на 28,6%.

Одночасно спостерігалось скорочення обсягів реалізації зернових та зернобобових культур – на 205,6 тис. т або на 21,4%, картоплі – на 1,9 тис. т або на 5,3%, молока – на 1,3 тис. т або на 5,8%, яєць – на 0,3 млн. шт. або на 0,7%.

Центральним елементом економічної діяльності підприємства є процес реалізації продукції, який безпосередньо пов'язаний із задоволенням потреб ринку та генеруванням прибутку, що забезпечує сталий розвиток підприємства.

Реалізація продукції – це основне джерело отримання доходів підприємства.

Аналіз динаміки обсягів реалізації сільськогосподарської продукції підприємствами Львівщини за період 2015-2022 рр. у вартісному виразі показує, що в області склалася стійка позитивна тенденція до їх зростання (рис. 2.8).

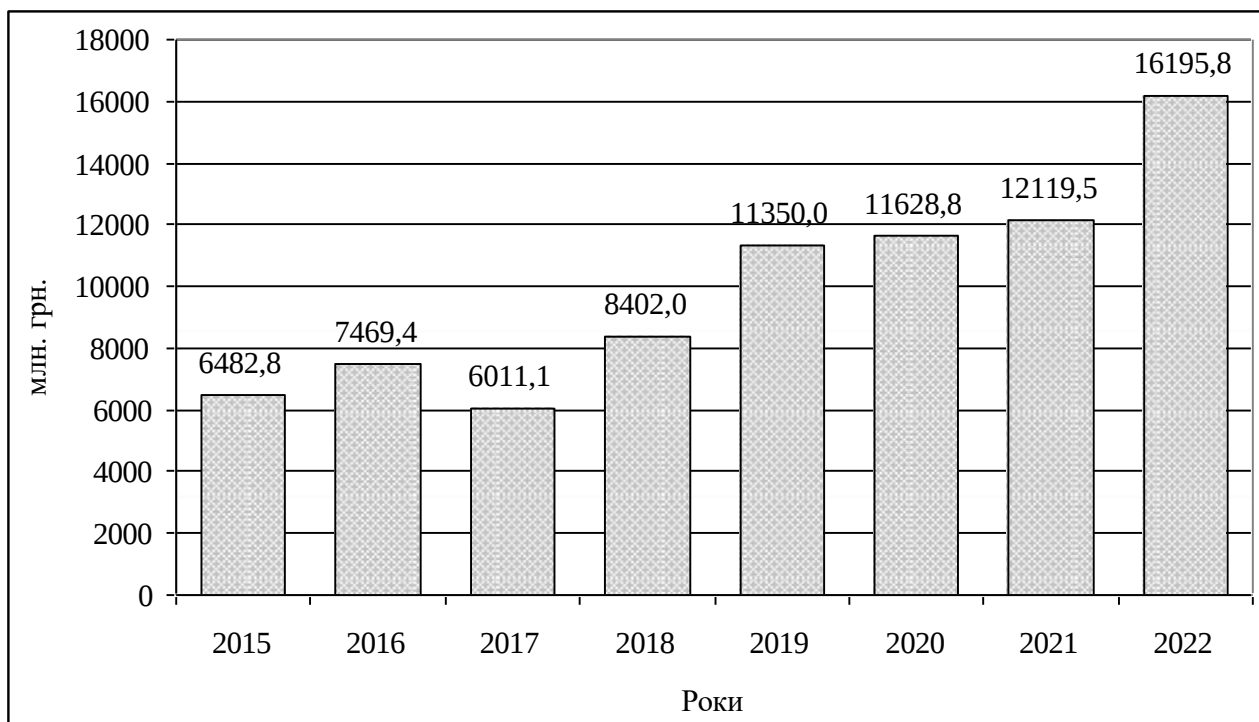

Рис. 2.8. Вартість продукції сільського господарства, реалізованої підприємствами Львівської області упродовж 2015-2022 років*

*Джерело: [20]

Як бачимо, обсяги реалізації продукції за період, що розглядається, зросли з 6482,8 млн. грн. у 2015 році до 16195,8 млн. грн. у 2022 році (249,8%). Суттєве зниження спостерігалось у 2017 році (до 6011,1 млн. грн.), а різке зростання почалося з 2018 року, що свідчить про відновлення і подальше зростання після спаду у 2017 році.

Одним з важливих напрямків економічної діяльності, що сприяє розвитку регіону та його інтеграції в міжнародні ринки, є зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД). У цій царині Львівщина має цілу низку суттєвих переваг в порівнянні з іншими областями. Так, завдяки вигідному географічному положенню Львів є важливим транспортним вузлом, також в регіоні активно розвиваються логістичні центри, автомобільні та залізничні шляхи, що полегшує торгівлю та підвищує доступність регіону для міжнародної співпраці.

Область має широкі можливості для активної співпраці з західними партнерами, що сприяє впровадженню європейських стандартів у виробництві, покращенню якості продукції, збільшенню експортного потенціалу, полегшує доступ до сучасних технологій, обладнання та сировинних ресурсів, дозволяє модернізувати виробничі процеси та підвищувати конкурентоспроможність місцевих компаній.

Крім того, у 2024 році передбачено надання виробникам сільськогосподарської продукції Львівщини фінансування на розвиток тепличного господарства, переробної промисловості тощо з метою нарощування обсягів виробництва продукції належної якості, підвищення рівня її конкурентоспроможності на міжнародних ринках[36]. Державні програми, такі як «5-7-9%», забезпечують пільгове кредитування аграріїв, що також допомагає розширювати експортні можливості[37].

Відповідно до положень сьогодні чинної Стратегії розвитку Львівської області на 2021-2027 роки, зміцнення потенціалу сільськогосподарського виробництва має здійснюватися за такими головними напрямками: розширення можливостей переробки сільськогосподарської сировини; підтримка сімейного фермерства, що сприятиме створенню нових робочих місць, підвищенню добробуту сільського населення та загальному розвитку сільських територій; підвищення ефективності використання галузевих ресурсів через впровадження

сучасних інноваційних технологій, спеціалізації виробництва, оптимізацію структури посівів та подальший розвиток інфраструктури для зберігання продукції[53].

Важливо також зазначити, що у межах пілотного проєкту Європейського Союзу «Інституційна та політична реформа дрібномасштабного сільського господарства в Україні» на Львівщині активно запроваджується система аграрних знань та інновацій (AKIS), яка почала розвиватися в країнах ЄС після розробки Спільної аграрної політики (CAP), що сприяла тісній співпраці між аграрними дорадчими службами, дослідницькими установами та фермерськими господарствами[18].

Навіть незважаючи на існування на сучасному етапі серйозних глобальних викликів (війна, нестабільність поставок, кліматичні та екологічні фактори тощо) регіон володіє доволі потужним потенціалом, який завдяки активній співпраці з Європейським Союзом та іншими партнерами здатен забезпечити подальше нарощування обсягів виробництва та експорту високоякісної сільськогосподарської продукції.

2.3. Аналіз ефективності виробництва в сільськогосподарських підприємствах

Ефективність виробництва є ключовим показником діяльності сільськогосподарських підприємств, оскільки вона визначає їхню конкурентоспроможність, стійкість та економічне зростання. В умовах сучасного ринку сільське господарство відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни та задоволенні потреб населення в якісній продукції. Висока ефективність діяльності підприємств цієї галузі дозволяє знижувати собівартість продукції, підвищувати її якість, збільшувати доходи та забезпечувати сталий розвиток.

Сільське господарство як галузь має ряд унікальних характеристик, які впливають на ефективність його функціонування. По-перше, виробничі процеси значною мірою залежать від природно-кліматичних умов, сезонність виробництва накладає обмеження на тривалість періоду активної господарської

діяльності, що вимагає ефективного використання ресурсів у стислі терміни, велика частка ручної праці, особливо у малих і середніх господарствах, обумовлює значну трудомісткість процесів, що потребує оптимізації трудових ресурсів і впровадження сучасних технологій.

Крім того, специфіка використання земельних ресурсів є критичним фактором ефективності. Раціональне землекористування забезпечує стабільність врожайності та запобігає деградації ґрунтів, що є важливим аспектом для досягнення довгострокової ефективності. Сучасні сільськогосподарські підприємства стикаються із викликами, пов'язаними зі зростанням витрат на виробництво, конкуренцією на глобальному ринку та впливом державної аграрної політики.

Тому аналіз ефективності виробництва в сільськогосподарських підприємствах має свої особливості та вимагає комплексного підходу. Такий аналіз дозволяє виявити резерви підвищення ефективності, знизити витрати та забезпечити сталий розвиток галузі.

Одним із визначальних чинників забезпечення сталого розвитку аграрного сектора є підвищення рівня урожайності сільськогосподарських культур, що дозволяє не тільки збільшити обсяги виробництва, але й підвищити ефективність використання природних ресурсів, зменшити витрати і зробити аграрний бізнес більш конкурентоспроможним.

Величина рівня урожайності – це результат поєднання великої кількості найрізноманітніших факторів, до яких, зокрема, належать:

- природні (кліматичні умови, ґрунти, рельєф місцевості);
- агротехнічні (якість насіння, технології вирощування, засоби захисту рослин, добрива);
- економічні (доступ до фінансування, стан розвитку інфраструктури, ринкові ціни та субсидії);
- соціальні (трудові ресурси, рівень освіти та досвіду персоналу);
- технічні та інноваційні (механізація і автоматизація, інноваційні технології);

- екологічні.

У наведеній нижче табл. 2.15 показано зміну рівнів урожайності основних сільськогосподарських культур у підприємствах Львівської області у 2023 році в порівнянні з 2014 роком.

Таблиця 2.15

Урожайність основних сільськогосподарських культур у підприємствах Львівської області за 2015 та 2023 роки*

Культура	2015 рік	2023 рік	2023 р. до 2015 р.:	
			+, -	%
Культури зернові та зернобобові	53,4	71,6	+18,2	134,1
<i>пшениця озима</i>	50,1	58,8	+8,7	117,4
<i>ячмінь озимий</i>	44,3	57,7	+13,4	130,2
<i>пшениця яра</i>	48,4	42,9	-5,5	88,6
<i>ячмінь ярий</i>	38,6	44,7	+6,1	115,8
<i>кукурудза</i>	74,7	102,1	+27,4	136,7
<i>овес</i>	23,9	24,5	+0,6	102,5
<i>гречка</i>	8,8	14,0	+5,2	159,1
Культури зернобобові	20,9	33,7	+12,8	161,2
Соя	21,4	31,7	+10,3	148,1
Соняшник	20,3	26,5	+6,2	130,5
Буряк цукровий фабричний	499,0	659,0	+160,0	132,1
Ріпак озимий	30,9	35,4	+4,5	114,6
Кольза (ріпак ярий)	15,2	26,8	+11,6	176,3
Картопля	287,0	345,0	+58,0	120,2
Культури овочеві (включаючи закритий ґрунт)	192,0	213,0	+21,0	110,9

*Джерело: [13]

Результати порівняльного аналізу рівнів урожайності основних сільськогосподарських культур у підприємствах Львівської області у 2015 та 2023 роках свідчать про доволі непогані темпи зростання цього важливого показника. Так, за вказаний період рівень урожайності зернових і зернобобових культур підвищився на 18,2 ц/га або на 34,1%, сої – на 10,3 ц/га або на 48,1%, соняшника – на 6,2 ц/га або на 30,5%, буряка цукрового фабричного – на 160 ц/га або на 32,1%, ріпаку озимого – на 4,5 ц/га або на 14,6%, кользи (ріпаку ярого) – на 11,6 ц/га або на 76,3%, картоплі – на 58 ц/га або на 20,2%, овочевих культур (включаючи закритий ґрунт) – на 21 ц/га або на 10,9%. Єдина культура серед зернових, щодо якої мало місце зниження рівня урожайності – це яра пшениця (-5,5 ц/га або на 11,4%).

Слід також зазначити, що загальні обсяги виробництва продукції рослинництва залежать не лише від рівня урожайності культур, а й від розмірів посівних площ.

Нижче подано розрахунки кількісного впливу на валовий збір як зміни рівня урожайності сільськогосподарських культур, так і зміни розміру посівних площ (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Вихідні дані для розрахунку впливу факторів на зміну обсягів виробництва зернових культур у підприємствах Львівської області (2023 р. до 2015 р.) *

Культура	Посівна площа, га		Урожайність, ц/га		Валовий збір, ц	
	2015 р.	2023 р.	2015 р.	2023 р.	2015 р.	2023 р.
	P_0	P_1	Y_0	Y_1	$Y_0 P_0$	$Y_1 P_1$
Пшениця озима	75586	76641	50,1	58,8	3788530	4506500
Ячмінь озимий	18769	14655	44,3	57,7	831840	845580
Пшениця яра	12182	9127	48,4	42,9	589870	391560
Ячмінь ярий	9131	2345	38,6	44,7	352630	104840
Кукурудза	52653	66230	74,7	102,1	3934930	6762130
Овес	6835	905	23,9	24,5	163430	22170
Гречка	4751	7093	8,8	14	41830	99300
Всього	179907	176996	53,9	71,9	9703060	12732080

* Джерело: [13]

Все сказане вище переконливо свідчить про зростання у 2023 році в порівнянні з 2015 роком рівня ефективності рослинницької галузі у сільськогосподарських підприємствах області на основі збільшення обсягів виробництва з одиниці посівної площі.

Особливо це стосується зернових культур, цукрових буряків та озимого ріпаку, де збільшення валового збору відбувалося виключно за рахунок підвищення урожайності цих сільськогосподарських культур.

Варто зазначити, що продукція рослинництва часто є основою для кормової бази у тваринництві. Рациональне використання вирощеної продукції для годівлі худоби дозволяє забезпечити стабільний приріст живої маси, підвищення надоїв молока чи виробництва іншої продукції тваринництва. Тому характеристика продуктивності тварин на пряму пов'язана із якістю та обсягами отриманих врожаїв.

Ще одним з найважливіших показників, що характеризує ефективність

діяльності господарюючого суб'єкта та його конкурентоспроможності є продуктивність праці – відношення обсягу виробленої продукції до витрат робочого часу.

На жаль сьогодні з об'єктивних причин органами державної статистики не публікуються дані щодо рівня продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах упродовж останніх років. Разом з тим, навіть на підставі тієї інформації, що є у вільному доступі, певним чином може скласти загальну уяву про процеси, що відбуваються у цій царині.

Якщо ж проаналізувати, як змінювався показник продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах Львівської області на тлі України упродовж 2018-2020 років, то можна зробити висновок, що Львівщина попри вищі абсолютні значення рівня продуктивності праці в порівнянні з середніми в країні ще й демонструвала тут позитивний тренд (рис. 2.10).

Наступна діаграма (рис. 2.8) показує, що зростання рівня продуктивності праці в агроформуваннях регіону було забезпечене практично за рахунок підвищення ефективності функціонування рослинницької галузі.

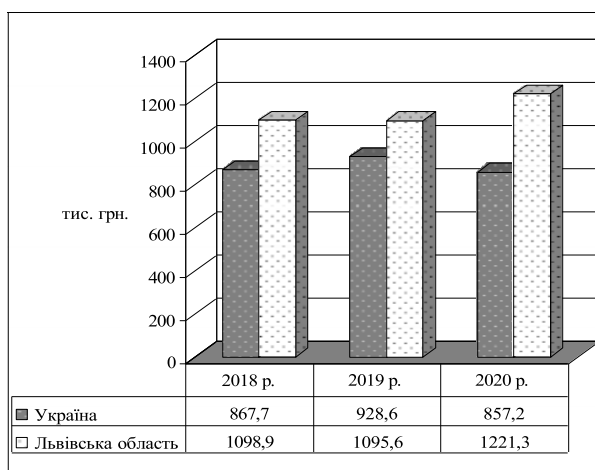

Рис. 2.8. Динаміка загального рівня продуктивності праці на 1 зайнятого у сільськогосподарському виробництві у постійних цінах 2016 року в Україні та Львівській області за 2018-2020 роки*

*Джерело: [20]

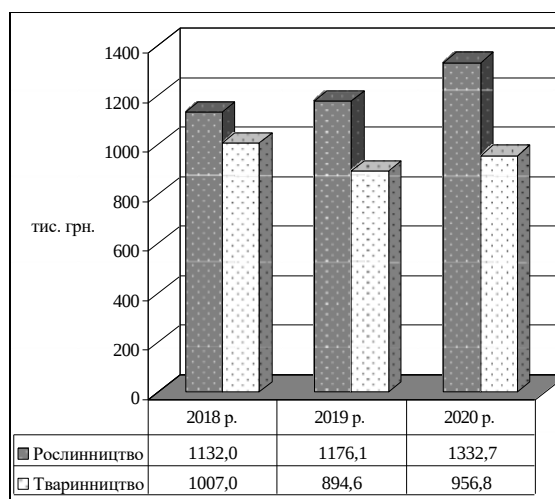

Рис. 2.8. Динаміка рівнів продуктивності праці на 1 зайнятого у рослинництві і тваринництві у постійних цінах 2016 року у Львівській області за 2018-2020 роки*

Навіть за відсутності показників, що характеризують рівень продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах за наступні (2021-2023 рр.), на підставі даних про обсяги виробництва продукції сільського господарства у підприємствах Львівської області за період 2014-2023 рр. (рис.

2.5) маємо усі підстави говорити про стійку позитивну тенденцію щодо зростання обсягів виробництва продукції відносно одиниці затраченого на її виробництво часу. Цей висновок також підтверджують фактичні (за 2018-2020 рр.) та розрахункові (за 2021-2023 рр.) дані про рівень продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах Львівщини за 2018-2023 роки у постійних цінах 2021 року (табл. 2.18.).

Таблиця 2.18.

Порівняння рівнів продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах Львівщини за 2018 та 2023 рік (у постійних цінах 2021 р.) *

Показник	Роки		2023 р. до 2018 р.:	
	2018	2023	+, -	%
Продукція сільського господарства (у постійних цінах 2021 року), млн. грн.	20364,9	27621,7	7256,8	135,6
Кількість зайнятих працівників, осіб	10104	10096	-8	99,9
Рівень продуктивності праці на одного зайнятого працівника господарства (у постійних цінах 2021 року), тис. грн.	2015,6	2735,8	720,2	135,7

*Джерело: [20]

Варто зауважити, що зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції за період 2018-2023 рр. було забезпечено практично виключно за рахунок підвищення рівня продуктивності праці зайнятих працівників.

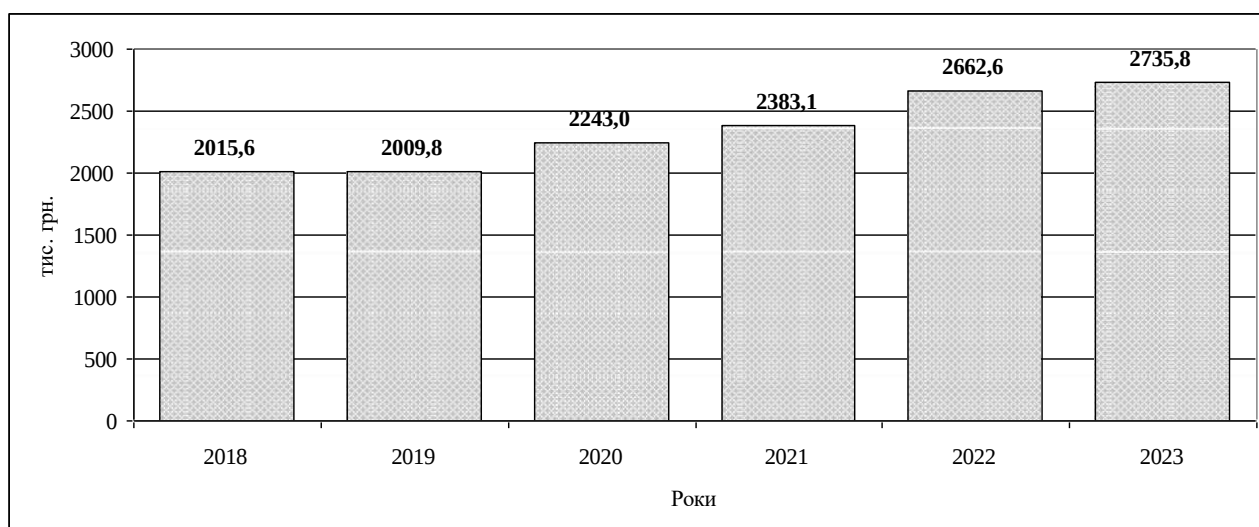

Рис. 2.12. Динаміка рівня продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах Львівської області за 2018-2023 рр. *

*Джерело: [20]

Графічно динаміку рівня продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах Львівської області подано на рис. 2.12.

Одним з важливих аспектів діяльності підприємств є їх соціальна ефективність, що відображає ступінь задоволення потреб персоналу у соціальних благах та умовах життєзабезпечення.

Загальновідомо, що розмір оплати праці – це один з найбільш вагомих чинників мотивації персоналу до високопродуктивної праці.

Нижче наведено статистичні дані щодо динаміки рівня оплати праці персоналу підприємств галузі сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних із ними послуг регіону (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Динаміка розміру середньомісячної заробітної плати одного зайнятого працівника у сільськогосподарських підприємствах Львівської області за 2015-2023 роки*

Показник	2015 рік	2023 рік	2023 р. до 2014 р.:	
			+, -	%
Кількість зайнятих працівників, осіб	9377	10188	+811	108,6
Фонд оплати праці (розрахункова величина***), млн. грн.	242,4	1714,2	+1471,8	707,2
Середньомісячний розмір оплати праці одного зайнятого працівника, грн.	2931	17016	+14085	580,6

***Примітка: розраховано на підставі даних про співвідношення фонду оплати праці працівників до загальної суми витрат на персонал в цілому в Україні

*Джерело: [19]

Результати аналізу свідчать про суттєве зростання за останні десять років номінального розміру середньомісячної заробітної плати одного зайнятого працівника в агроформуваннях області (у 5,8 разу). Одночасно слід зауважити, що через інфляційні процеси, які мали місце за період, що розглядається, розмір реальної заробітної плати був дещо меншим.

Якщо ж порівняти темпи зростання розміру фактичної середньої заробітної плати одного зайнятого працівника (580,6%) з темпами зростання обсягів виробництва продукції (299,1%), то можна зробити однозначний висновок про позитивні зміни, що відбулися у питанні матеріального стимулювання персоналу підприємств, як запоруки подальшого поступального розвитку галузі.

Графічне зображення динаміки зростання розміру середньомісячної заробітної плати одного зайнятого працівника у підприємствах галузі сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних із ними послуг за 2014-2023 роки наведено на рис. 2.13.

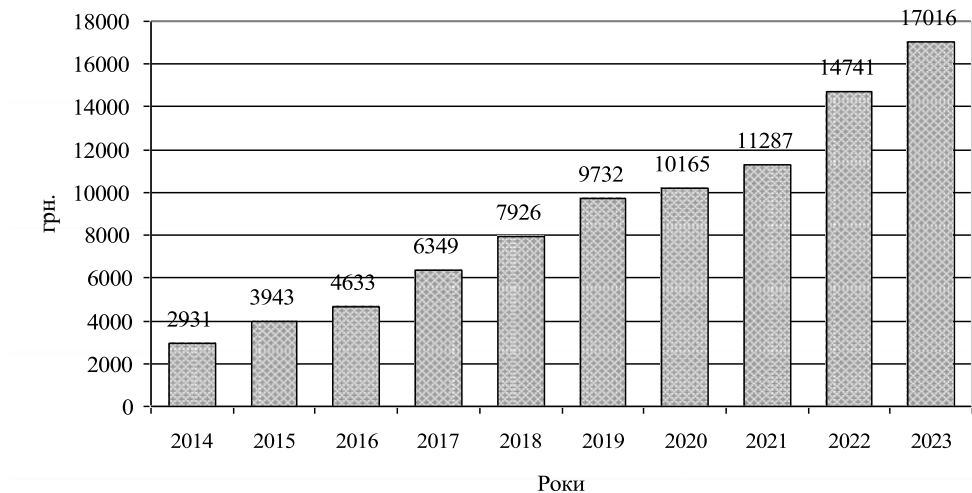

Рис. 2.13. Графічне зображення динаміки зростання розміру середньомісячної заробітної плати одного зайнятого працівника у сільськогосподарських підприємствах за 2015-2023 рр.*

*Джерело: [19]

До позитивних сторін також варто віднести деяке збільшення чисельності працівників (на 0,8 тис. осіб або на 8,6%), що сприяло певному зростанню зайнятості населення і сільській місцевості.

Основною метою будь-якого підприємства за ринкових умов є виробництво і реалізація продукції для задоволення потреб ринку та одержання необхідної маси прибутку як частини чистого доходу підприємства після відшкодування всіх витрат на виробництво і реалізацією продукції.

Таблиця 2.20

Показники прибутковості (збитковості) сільськогосподарських підприємств за 2015-2023 рр. *

млн. грн.

Показник	2014 рік	2023 рік	2023 р. до 2014 р.:	
			+, -	%
Обсяг виробленої продукції	9780,5	29249,6	+19469,1	299,1
Обсяг реалізованої продукції	6630,3	28847,2	+22216,9	435,1
Прибуток до оподаткування	2726,4	4004,4	+1278,0	146,9
Збиток до оподаткування	1480,3	417,2	-1063,1	28,2

*Джерело: [19]

Як свідчить аналіз звітних даних підприємств галузі сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних із ними послуг^{***}, рівень економічної ефективності діяльності підприємств дещо знизився (табл. 2.20).

Сьогодні можна говорити про певне зниження ефективності галузі, що виявляється через значно нижчі темпи зростання маси прибутку до оподаткування (146,9%) у порівнянні з обсягами виробленої продукції (299,1%) та її реалізації (435,1%).

Разом з тим позитивним моментом є зменшення розміру збитків (на 1063,1 млн. грн. або на 71,8%).

Важливим критерієм виміру діяльності господарюючого суб'єкта та оцінки його суспільної значущості у питаннях зайнятості населення, забезпечення його матеріальних і культурних потреб, наповнення державного та місцевих бюджетів тощо є величина доданої вартості.

Цей показник певною мірою слугує основою для прийняття управлінських рішень у питанні пошуку шляхів найбільш раціонального використання наявних ресурсів[47].

Одним з методів розрахунку доданої вартості, який застосовується органами державної статистики, є визначення доданої вартості за витратами виробництва (т. зв. виробничий підхід) – визначення вартості, створеної підприємством у процесі трансформації сировини, матеріалів та послуг в кінцевий продукт на основі даних про оборот підприємства, зміни запасів, капіталізоване виробництво, субсидії на виробництво, мінус загальні витрати на матеріали, послуги та непрямі податки, пов'язані з оборотом[42].

Нижче наведено показники обсягів виробленої продукції та доданої вартості за витратами виробництва у підприємствах сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних із ними послуг за 2014-2023 рр., результати аналізу яких підтверджують певне зниження рівня ефективності їх діяльності.

Показники обсягів виробленої продукції та доданої вартості за витратами виробництва у сільськогосподарських підприємствах за 2015-2023 рр. *

млн. грн.

Показник	2015 рік	2023 рік	2023 р. до 2015 р.:	
			+, -	%
Обсяг виробленої продукції	9780,5	29249,6	+19469,1	299,1
Додана вартість за витратами виробництва	5160,4	7020,6	+1860,2	136,0

*Джерело: [19]

Неважко побачити, що темпи зростання доданої вартості за витратами на 163,1 відсоткового пункту відставали від темпів зростання обсягів виробництва продукції.

Будь-яке підприємство у процесі здійснення господарської діяльності потребує постійного оновлення свого виробничого потенціалу, покращення його якісних характеристик, що передбачає придбання об'єктів нерухомої власності і нематеріальних активів, які підлягають амортизації.

Отже, у ході аналізу сучасного стану, тенденцій розвитку аграрного виробництва та рівня ефективності сільськогосподарських підприємств Львівської області було встановлено, що аграрний сектор є ключовою складовою економіки регіону. Його розвиток визначає продовольчу безпеку, зайнятість населення в сільській місцевості, а також експортний потенціал країни.

Сучасний стан галузі характеризується низкою викликів та перспектив. Водночас залишаються актуальними проблеми, які обмежують ефективність аграрного виробництва: нестача фінансових ресурсів, недостатній рівень державної підтримки, а також низька інтенсивність впровадження інновацій серед малих та середніх підприємств.

Рівень ефективності сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від здатності адаптуватися до ринкових змін, застосування сучасних агротехнологій та розвитку інфраструктури. Покращення продуктивності та конкурентоспроможності аграрного сектору можливе за умови синергії

державної підтримки, залучення інвестицій та оптимізації організації виробничих процесів. Таким чином, аграрне виробництво має суттєвий потенціал для подальшого розвитку, що потребує системного підходу та комплексних стратегічних рішень для забезпечення його стійкості та ефективності.

Розділ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств Львівської області

В умовах нестабільності та невизначеності, в яких сьогодні з причини неспровокованої навали з боку московії перебуває наша країна, перед аграрним сектором національної економіки, крім традиційних викликів і ризиків, постає нова і доволі складна проблема – як правильно передбачити зміну середовища бодай на коротко- та середньострокову перспективу з метою прийняття надійних управлінських рішень, спрямованих на забезпечення сталого розвитку галузі.

Таким чином, на сучасному етапі значно зростає роль професійної підготовки та практичного досвіду керівника підприємства і його управлінського персоналу, а також уміння використовувати ними сучасні високоефективні методи обробки і аналізу інформації.

Одним з стратегічних інструментів сучасного менеджера, який дозволяє з високим рівнем надійності вирішити цю проблему є метод прогнозування, основними завданнями якого є:

- завчасне виявлення можливих загроз і викликів, які можуть вплинути на діяльність підприємства;
- розробка стратегій для ефективного використання людських, матеріальних і фінансових ресурсів;
- підготовка підприємства до впровадження нових технологій і адаптації до ринкових змін;
- розробка сценаріїв, які враховують можливі коливання у зовнішньому середовищі, зокрема економічному, екологічному та соціальному.

У контексті сталого розвитку підприємства прогнозування спрямоване на забезпечення балансу між економічними, соціальними та екологічними аспектами діяльності, що сприяє довгостроковій конкурентоспроможності.

З метою забезпечення ефективного прогнозування та планування своєї діяльності підприємство повинно, крім усього іншого, постійно проводити аналіз сукупного попиту на продукцію, товари, послуги та, на цій основі, своєчасно реагувати на зміни кон'юнктури на споживчому ринку.

Зростання попиту на товари, роботи та послуги мотивує підприємців до активізації їхньої діяльності, впровадження інновацій та оптимізації виробництва.

Питанню наукового вивчення співвідношення між попитом на товар і його пропозицією були присвячені численні праці цілої когорти видатних учених, до яких, зокрема, варто віднести: Жана-Батіста Сея («Трактат політичної економії», де розглядаються закони виробництва та розподілу), Адама Сміта («Дослідження про природу і причини багатства народів» – аналіз механізмів ринкової економіки, концепція попиту, пропозиції та виробництва), Джона Мейнарда Кейнса («Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей» – взаємозв'язок між попитом, пропозицією та рівнем зайнятості в економіці), Леона Вальраса («Елементи чистої політичної економії» – теорія загальної рівноваги, що описує взаємодію попиту та пропозиції на різних ринках), Вільяма Стенлі Джевонса («Теорія політичної економії» – теорія граничної корисності, що впливає на розуміння попиту та пропозиції) та багато інших.

Повертаючись безпосередньо до об'єкта нашого дослідження та на підставі сказаного вище можна з усією впевненістю говорити, що вибір напрямку розвитку сільськогосподарських підприємств Львівської області також залежить від запитів ринку на продукти харчування та сировину для переробної промисловості.

Через те, що чи не головним споживачем продукції місцевих агроформувань сьогодні виступає власне населення Львівщини, нами проведено коротке дослідження з приводу динаміки змін у споживанні продуктів харчування в домогосподарствах (у перерахунку в первинний продукт) у середньому за місяць у розрахунку на одну особу.

Як свідчать статистичні дані, за період з 2015 по 2021 рр. рівні споживання основних продуктів харчування дещо змінилися, а саме: на фрукти, ягоди,

горіхи, виноград – +0,8 кг або на +20,5%, на м'ясо і м'ясопродукти – +0,7 кг або на +17,1%, на овочі та баштанні – -0,1 кг або на -1,1%, на яйця – -1 шт. або на -5%, на рибу і рибопродукти – -0,1 кг або на -7,7%, на картоплю – -0,7 кг або на -8,1%, на молоко і молочні продукти – -2,5 кг або на -9,7%, на олію та інші рослинні жири – -0,2 кг або на -10,5%, на хліб і хлібні продукти – -1,1 кг або на -12,5%, на цукор – -0,6 кг або на -20,0%[15].

Реагуючи на потреби ринку та завдяки грантовій підтримці програми «Свій Сад» у межах урядового проєкту «єРобота» на загальну суму близько 78,2 млн. грн. у 2024 році в області планується закласти понад 200 га нових промислових садів під яблуні, груші, малину, лохину та інші культури.

Наразі регіон посідає третє місце в країні за обсягом площ, відведених під сади та ягідники. Хоч більшість продукції (85%) виробляється домогосподарствами, однак обсяги промислового вирощування цих видів сільськогосподарських культур постійно зростають[28].

Серед наведеної вище номенклатури продуктів харчування звертає також на себе увагу зростання рівня споживання населенням на фруктів, ягід, горіхів, та винограду (+20,5%), а також м'яса та м'ясопродуктів (+17,1%), що добре корелює з динамікою збільшення обсягів реалізації на забій сільськогосподарських тварин у живій масі агроформуваннями області (див. розділ 2).

Отже, бодай на сучасному етапі для сільськогосподарських підприємств області складається сприятлива ситуація на ринку фруктів і ягід, м'яса та м'ясопродуктів, одним з важливих чинників чого є зростання попиту на ці види продуктів харчування з боку населення області.

Певним чином вплив попиту на обсяги виробництва м'яса може проілюструвати наведене нижче графічне зображення індексів споживання та виробництва м'яса за період з 2015 по 2023 роки (рис. 3.2).

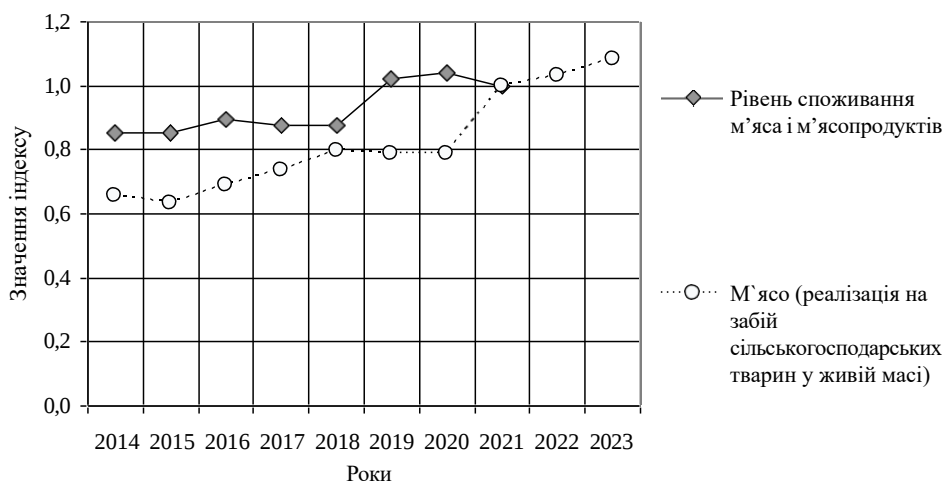

Рис. 3.2. Індекси споживання населенням і виробництва сільськогосподарськими підприємствами м'яса у Львівській області за 2015-2023 рр. *

*Джерело: [15]

Цілковитим усвідомлюючи ту обставину, що не лише населення Львівщини є споживачем м'ясної продукції, виробленої агроформуваннями регіону, все ж вважаємо, що візуальний аналіз цього графіка дає підстави стверджувати про існування певного зв'язку між попитом на м'ясні продукти на місцевому рівні та обсягами їх виробництва.

Як бачимо, зростання рівня споживання м'яса населенням області відбулося у 2019 році, на що, враховуючи певний рівень інерції у забезпеченні нарощування обсягів виробництва, підприємства зреагували починаючи вже з 2021 року.

На сьогоднішньому етапі, коли внаслідок бурхливого розвитку і удосконалення системи логістики, появи широкого спектру можливостей мало не миттєвого налагодження ділових контактів між контрагентами на продовольчому ринку значною мірою «розмиваються» та розширюються географічні межі регіонів в частині постачання сільськогосподарської продукції.

Таким чином, аграрний сектор окремої територіальної одиниці потенційно має достатньо можливостей забезпечувати продовольчими товарами і сировиною не лише власні населення та переробну промисловість, а й покупців інших територій, які через споживчі властивості окремо взятого виду продукції,

належний рівень якості та прийнятні ціни роблять свідомий вибір щодо його придбання.

Якщо ж брати до уваги той факт, що з 2014 по 2021 рр. населення області зменшилося на 60,3 тис. осіб або на 2,4%, а виробництво основних видів сільськогосподарської продукції у підприємствах зростало, то можна певним чином говорити про зміцнення позицій місцевих виробників на ринках інших регіонів України та міжнародних ринках, що може свідчити про поступальний розвиток галузі на сучасному етапі.

Зроблений нами висновок радше є емпіричною оцінкою. Разом з тим, слід зазначити, що з розвитком цифрових технологій значно розширився набір засобів та методів, які з достатнім рівнем надійності дають досліднику змогу спрогнозувати розвиток того чи іншого явища (процесу) на перспективу.

До основного переліку таких методів варто віднести:

- екстраполяцію, яка передбачає, що майбутні тенденції будуть зберігатися відповідно до минулих. Переваги – простота, придатність для короткострокових прогнозів. Недоліки – недостатня точність у разі суттєвих змін зовнішніх умов або нових тенденцій;

- економетричне моделювання – використовує математичні моделі, що враховують зв'язки між економічними змінними. Переваги – точність у прогнозуванні за умов стабільності вхідних параметрів. Недоліки – висока складність і залежність від якості вихідних даних;

- експертні оцінки – залучення групи фахівців для оцінки майбутніх тенденцій. Переваги – врахування людського досвіду та інтуїції. Недоліки – суб'єктивність та можливий вплив групової динаміки на результати;

- аналіз часових рядів – вивчення поведінки змінних у часі для визначення майбутніх змін. Переваги – добре підходить для регулярних і сезонних коливань. Недоліки – не враховує впливу зовнішніх факторів;

- сценарний аналіз – створення кількох можливих сценаріїв розвитку подій. Переваги – гнучкість і врахування невизначеності. Недоліки – велика трудомісткість і залежність від припущень;

- імітаційне моделювання – моделювання економічної системи в цифровому вигляді для дослідження її поведінки за різних умов. Переваги – можливість врахувати складні взаємозв'язки. Недоліки – висока складність і потреба у великій кількості даних;

- метод аналогій – використання досвіду інших країн, регіонів або галузей для прогнозування розвитку. Переваги – ефективність у разі схожих умов. Недоліки – ризик хибності припущень про подібність ситуацій;

- методи штучного інтелекту та машинного навчання – використовують алгоритми для аналізу великих обсягів даних і виявлення закономірностей. Переваги – висока точність за наявності якісних даних. Недоліки – висока вартість реалізації і складність у налаштуванні;

- багатофакторний аналіз – враховує одночасно кілька впливових факторів для прогнозування. Переваги – комплексний підхід до прогнозування. Недоліки – складність збору та обробки даних.

З метою прогнозування основних тенденцій подальшого розвитку сільськогосподарських підприємств на найближчу перспективу, враховуючи формат та масив доступної статистичної інформації нами обрано з наведеної вище сукупності метод аналізу часових рядів, спрямований на виявлення закономірностей, трендів, циклів та інших структур у даних, що змінюються з плином часу.

Основні компоненти часових рядів: тренд – довгострокова тенденція (зростання чи спадання), сезонність – періодичні коливання (наприклад, річні цикли), циклічність – нерегулярні, але повторювані зміни (економічні цикли), шум – випадкові флуктуації без чіткої закономірності.

Показником, який визначає наскільки добре модель (або функція) наближає (апроксимує) фактичні дані, в математичній статистиці служить коефіцієнт апроксимації (R^2). Він вимірює частку варіації залежної змінної, яку пояснює модель. Чим ближче значення цього коефіцієнта до одиниці, тим краще модель апроксимує вихідні дані.

Застосувавши згаданий вище метод нами отримано математичні рівняння, які описують динаміку змін обсягів виробництва сільськогосподарськими

підприємствами Львівської області окремо рослинницької і тваринницької продукції до 2025 року включно:

- рослинництво - $y = 10049 + 1099t$ ($R^2 = 0,9764$),

де t – порядковий номер року;

- тваринництво - $y = 2837,9 + 346,16t$ ($R^2 = 0,9562$).

Як бачимо, обидві галузі демонструють позитивну динаміку. Так, середньорічний приріст обсягів виробництва продукції рослинництва становить 1099,0 млн. грн., а тваринництва – 346,2 млн. грн.

Високі значення коефіцієнтів апроксимації свідчать про доволі значний рівень надійності отриманих результатів.

Як відомо, досягнення балансу між інтересами виробника (отримання прибутку), споживача (отримання якісного продукту) та суспільства (позитивний вплив на економіку, екологію тощо) відбувається через реалізацію виробленої продукції, товарів, робіт, послуг.

Виробництво та реалізація продукції є нерозривними елементами єдиного процесу. В процесі реалізації підприємство отримує дані про те, наскільки його продукція відповідає очікуванням споживачів, а це, у свою чергу, дає змогу впливати на рівень гнучкості виробництва (адаптацію виробництва до кон'юнктури ринку) через зміну технології виробництва, матеріалів, дизайну тощо.

Таким чином, результати реалізації стають основою для прогнозування майбутніх виробничих планів, визначення пріоритетних продуктів і вдосконалення бізнес-стратегії.

Продаж продукції забезпечує підприємство обіговими коштами, необхідними для закупівлі сировини, виплати зарплат, покриття інших витрат виробництва, забезпечення виконання своїх зобов'язань перед бюджетами різних рівнів і т. ін.

Після початку повномасштабного в Україні були введені обмеження на публікацію статистичних даних у відкритому доступі. Ці обмеження пов'язані з воєнним станом, що запроваджений Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні».

Обмеження публікації деяких даних стали частиною заходів, спрямованих

на забезпечення національної безпеки та уникнення можливого використання такої інформації ворогом. Вони стосуються, зокрема, демографічної статистики, економічних показників, географічних даних тощо.

З цієї причини інформація про обсяги реалізації підприємствами виробленої ними сільськогосподарської продукції за 2022 та 2023 рр. відсутня.

Однак, на підставі даних за 2014-2021 роки нами зроблено спробу приблизного розрахунку прогнозової величини цього показника на 2024-2025 роки.

Все сказане вище стосується результативних показників (обсягів виробництва та реалізації продукції). Однак цілком зрозумілим є те, що досягти зростання ефективності галузі можна шляхом або покращення використання наявних ресурсів, або залучення додаткової кількості цих ресурсів, або поєднання обидвох підходів (що має місце у переважній більшості випадків).

Щоб скласти уявлення про тенденції, які сформувалися упродовж останнього десятиліття щодо основних складових виробничого потенціалу аграрних формувань регіону, нами проведено також аналіз динаміки зміни розмірів зібраних площ під сільськогосподарськими культурами, кількості поголів'я сільськогосподарських тварин, рівня продуктивності праці.

Що ж до загальної площі збирання сільськогосподарських культур у підприємствах області на 2025 рік, відповідно до наших розрахунків, то вона мала б збільшитися у 2025 році в порівнянні з 2023 роком на 18,5 тис. га або на 4,5% і становити близько 433 тис. га. Основними культурами, які б мали забезпечити збільшення площі збирання, повинні стати соя (близько 15 тис. га), соняшник (близько 4 тис. га) та ріпак і кольза (близько 0,6 тис. га). Найсуттєвішого зменшення (близько 0,7 тис. га) слід очікувати стосовно зернових та зернобобових культур.

Однією з характеристик рядів динаміки, яка показує середню абсолютну або відносну зміну показника в часі є середньорічний приріст, величина якого

розраховується на основі початкових і кінцевих значень ряду динаміки або з використанням середньорічного темпу приросту.

Для прогнозування кількості поголів'я сільськогосподарських тварин на перспективу нами використано описаний вище метод, в результаті якого отримано такі показники на кінець 2025 року: велика рогата худоба – 13,8 тис. гол. (-1,3 тис. гол. до 2023 року), у т.ч. корови – 6,5 тис. гол. (-0,3 тис. гол.), свині – 364,3 тис. гол. (+34,7 тис. гол.), вівці та кози – 6,4 тис. гол. (+0,4 тис. гол.), птиця свійська – 5841,8 тис. гол. (+410,1 тис. гол.).

Підсумовуючи все сказане раніше можемо з достатнім ступенем надійності стверджувати, що у 2025 році варто очікувати збільшення у порівнянні з передніми роками у підприємствах області обсягів виробництва технічних культур (соя, соняшник та ріпак), м'яса свиней та птиці свійської, а також яєць.

Одним з визначальних напрямків, який забезпечує сталий розвиток підприємства, є підвищення ефективності використання трудових ресурсів.

Якість людського капіталу, задіяного у процесі виробництва, виявляється через продуктивність його праці.

На підставі даних, що вже розглядалися у другому розділі цієї роботи, нами розраховано прогнозні рівні продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах на 2024 та 2025 рр.

Як виявилось, найкраще динаміку цього показника описує лінійна функція $y = 1958,2 + 163,68t$ ($R^2 = 0,8783$).

Таким чином, у 2024 році очікується досягти обсягів виробництва на одного зайнятого працівника приблизно у розмірі 3104 тис. грн. (на 42,6% більше від рівня 2018 року), а у 2025 році – 3268 тис. грн. (+50,1%).

Вирішальну роль у забезпеченні сталого розвитку підприємств відіграють капітальні інвестиції, оскільки вони сприяють модернізації, інноваціям і підвищенню конкурентоспроможності. Однак, виходячи з сьогоденних реалій – необхідність спрямування фінансових ресурсів на першочергове завдання – підтримку ЗСУ, прогнозування тенденцій у цій царині нами не проводилося.

У цілому, розглядаючи виявлені нами тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств на найближчу перспективу, можна з

достатнім рівнем надійності говорити про збільшення частки агроформувань області у загальних обсягах виробництва з одночасним підвищенням рівня ефективності їх діяльності, що матиме позитивний вплив на соціально-економічний розвиток не лише Львівщини, а й усієї країни.

3.2. Шляхи підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств на сучасному етапі

Ефективність сільськогосподарських підприємств залежить від багатьох чинників, включаючи організацію виробничих процесів, оптимізацію використання ресурсів, впровадження інновацій та адаптацію до зовнішніх умов, таких як ринкові коливання та глобальні виклики. У такому динамічному середовищі ключовим завданням управління стає не лише підвищення ефективності, але й забезпечення економічної стійкості підприємств.

Одним із найважливіших напрямків для досягнення цієї мети є зниження собівартості виробництва. Це дозволяє не лише зберігати конкурентні позиції на ринку, а й підвищувати прибутковість навіть у складних умовах. Раціональне управління витратами, оптимізація використання матеріальних і людських ресурсів, автоматизація процесів та впровадження сучасних технологій відіграють вирішальну роль у зниженні собівартості та підвищенні загальної ефективності сільськогосподарського виробництва.

Основними шляхами для зниження собівартості продукції рослинництва у підприємствах є:

- впровадження високопродуктивних сортів сільськогосподарських культур та дотримання всіх агротехнічних вимог;
- покращення якісного стану земельних угідь через меліорацію, боротьбу з ерозією ґрунтів, а також вапнування чи гіпсування для відновлення їх родючості;
- застосування сучасних систем обробітку ґрунту, впровадження науково обґрунтованих сівозмін та використання передових технологій у виробничих процесах;

- підвищення інтенсивності виробництва за рахунок раціонального використання хімічних добрив та засобів захисту рослин;
- оптимізація структури та обсягу виробництва шляхом зниження матеріало- та трудомісткості продукції.

Підвищення врожайності сільськогосподарських культур можливе завдяки дотриманню агротехнічних вимог. Однак не всі фактори агротехніки однаково впливають на рівень урожайності, тому особливий акцент варто зробити на на сортооновлення, хімізацію, меліорацію, а також на комплексну механізацію та автоматизацію виробничих процесів.

Результати наукових досліджень, а також практичний досвід фінансово стабільних підприємств свідчать, що завдяки вдосконаленню селекційно-насінницької роботи та впровадженню високоврожайних районованих сортів можна підвищити урожайність окремих культур до 20%.

Важливим фактором підвищення ефективності виробництва у рослинництві є оптимізація організації виробничих процесів. Основні заходи в цьому напрямку включають: скорочення простоїв техніки, мінімізацію втрат робочого часу та нераціональних переїздів транспортних засобів, неухильне дотримання технологічних вимог і посилення виробничої дисципліни.

Оптимізація використання робочого часу в аграрному виробництві є одним із ключових факторів підвищення продуктивності праці та ефективності сільськогосподарських підприємств. Вона досягається завдяки впровадженню науково обґрунтованої організації праці, що передбачає раціональне поєднання трудових ресурсів із засобами виробництва, встановлення ефективних режимів праці для забезпечення оптимального завантаження техніки та людських ресурсів протягом усього робочого дня, підвищення рівня автоматизації та механізації процесів, що дозволяє зменшити фізичне навантаження на працівників.

Окрім цього, важливим фактором підвищення врожайності та економічної ефективності є раціональне застосування мінеральних добрив. Наукові

дослідження підтверджують, що за оптимальних норм внесення добрив можна досягти суттєвого приросту врожайності основних культур.

Досить високою є ефективність застосування засобів захисту рослин. Останнім часом велику увагу приділяють біологічним методам захисту, які не тільки зберігають урожай, але й не знижують його якості.

Хоча хімічні засоби захисту рослин тривалий час залишалися основним інструментом боротьби зі шкідниками, їхнє інтенсивне використання спричинило серйозні екологічні наслідки. Порушення біоценозів, зниження родючості ґрунтів і стійкість шкідливих організмів до пестицидів стали поширеними проблемами. Внаслідок цього навіть при значних обсягах використання хімікатів не завжди вдається досягти бажаного ефекту.

Останні роки економічні труднощі в Україні призвели до скорочення обсягів застосування пестицидів, однак їхній негативний вплив на довкілля продовжує відчуватися. У зв'язку з цим особливого значення набуває перехід до інтегрованих систем захисту рослин, які поєднують різні методи контролю шкідників. Ефективний захист посівів базується на комплексному підході, який враховує екологічний стан, ступінь заселення культур шкідниками, чисельність природних ворогів та інші чинники. Залежно від конкретних умов, провідну роль у системі захисту можуть відігравати різні методи – хімічний, механічний, біологічний або агротехнічний. Важливим компонентом таких систем є профілактичні заходи, які спрямовані на запобігання масовому поширенню шкідливих організмів.

Сучасний підхід до захисту рослин ґрунтується на широкому використанні природних регулюючих механізмів, що стимулює розвиток біологічних методів контролю. Біологічний захист передбачає використання живих організмів або продуктів їхньої життєдіяльності для боротьби зі шкідниками, хворобами та бур'янами.

Подальший розвиток біологічного захисту значною мірою залежить від підготовки кваліфікованих спеціалістів, які здатні планувати, організовувати та контролювати проведення профілактичних і винищувальних заходів.

Без глибоких знань у сфері біологічного та екологічного захисту неможливо забезпечити збереження врожаю, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу. Таким чином, інтегровані системи захисту, засновані на поєднанні різних методів і широкому використанні біологічних засобів, є перспективним напрямком у забезпеченні сталого розвитку аграрного виробництва.

Вирощування високих врожаїв сільськогосподарських культур значною мірою залежить від впровадження комплексної механізації виробничих процесів, яка враховує зональні особливості та біологічні характеристики вирощуваних сортів. Завдяки механізації стає можливим виконання всіх агротехнічних операцій у стислі строки, що сприяє не лише підвищенню врожайності, але й мінімізації втрат під час збору, транспортування, доочищення та зберігання продукції.

Зміцнення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, зокрема впровадження сучасного парку техніки, удосконалення насінництва, забезпечення достатньої кількості добрив та засобів захисту рослин, дозволяє запроваджувати інноваційні індустріальні технології. Це забезпечує збільшення обсягів виробництва продукції, підвищуючи при цьому ефективність використання ресурсів і рентабельність витрат.

Один із важливих резервів збільшення обсягів продукції – це запобігання її втратам на різних етапах виробництва та логістики. В окремих випадках втрати можуть досягати третини врожаю. Наприклад, оптимальний період для збирання зернових становить 8–10 робочих днів. Якщо збирання затримується на 20 днів після досягнення біологічної стиглості, втрати можуть сягати до 30% врожаю. Особливо значними ці втрати стають за несприятливих погодних умов, коли своєчасне збирання стає критичним фактором для збереження врожаю.

Отже, ключові резерви для збільшення обсягів виробництва рослинницької продукції та покращення її якості полягають у радикальному покращенні земельних угідь через комплекс меліоративних заходів, спрямованих на підвищення родючості ґрунтів, оптимізації норм внесення добрив для досягнення максимальної ефективності їх використання, своєчасному застосуванні засобів захисту рослин для мінімізації втрат урожаю від шкідників, хвороб та бур'янів, комплексній механізації виробничих процесів у рослинництві, що забезпечує оперативне та якісне виконання агротехнічних робіт, впровадженні високоврожайних районованих сортів, адаптованих до інтенсивних методів вирощування, застосуванні сучасних форм організації та стимулювання праці, які сприяють підвищенню продуктивності робітників, максимальному використанні виробничого потенціалу підприємств та організацій агропромислового комплексу для ефективного забезпечення аграрного сектору всім необхідним, мінімізації втрат на всіх етапах виробничого процесу – від збору до транспортування та зберігання продукції.

Реалізація цих заходів дозволить значно підвищити ефективність землеробства, збільшити обсяги виробництва екологічно чистої та конкурентоспроможної продукції, забезпечити високу окупність вкладених ресурсів, а також покращити соціальні умови працівників аграрного сектору.

Ефективне подолання кризових явищ у галузі тваринництва пов'язане з комплексним вирішенням низки ключових завдань, серед яких створення умов для повної реалізації генетичного потенціалу продуктивності тварин. Це передбачає розширення та зміцнення кормової бази, збільшення маточного поголів'я всіх видів сільськогосподарських тварин і птиці, а також значне підвищення їх продуктивності. Одночасно важливо працювати над зниженням собівартості продукції шляхом впровадження екологічно безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій.

У тваринництві об'єктом інтенсифікації є продуктивна худоба і птиця. Проте продуктивність тварин має певні межі, визначені їх біологічними особливостями, тому важливо забезпечити оптимальні умови для максимально

ефективного використання цих можливостей. Інтенсифікація тваринництва передбачає не лише збільшення чисельності поголів'я, а й підвищення його якості. Це включає поліпшення породного складу стада через селекційно-племінну роботу та впровадження нових, більш продуктивних порід, впровадження прогресивних технологій відтворення стада, що скорочують строки відгодівлі молодняку та прискорюють оборот худоби, застосування інтенсивних методів годівлі з урахуванням потреб у поживних речовинах для досягнення високої продуктивності.

Для досягнення стійкого прогресу в тваринництві необхідно впроваджувати комплексну механізацію та автоматизацію виробництва. Це передбачає оснащення ферм сучасними машинами та обладнанням, що підвищує рівень механізації і знижує трудовитрати, впровадження індустріальних технологій, які забезпечують раціональну організацію виробничих процесів, створення міцної кормової бази з раціональною і повноцінною годівлею, що відповідає потребам тварин на різних етапах їх розвитку.

Особливе значення має вирощування тварин, пристосованих до індустріальних умов утримання. Такі породи здатні забезпечити високу продуктивність за належного дотримання технологічних норм. Індустріалізація тваринництва вимагає докорінних змін у техніці, технології та організації виробництва, спрямованих на підвищення його ефективності.

Селекційно-племінна робота є базою для підвищення продуктивності тварин. Поряд із селекцією важливо вдосконалювати організацію праці на фермах. Це включає впровадження прогресивних форм оплати праці, які стимулюють працівників до досягнення високих виробничих результатів, а також організацію робочих процесів із використанням сучасних технологій.

Інтенсифікація тваринництва досягає максимальної ефективності лише за умови комплексного підходу. Він передбачає одночасне вдосконалення селекційно-племінної роботи, технологій утримання і годівлі худоби, а також організаційних та економічних аспектів. Такий підхід дозволяє не лише

збільшити обсяги продукції, але й забезпечити її високу якість та конкурентоспроможність.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Стан і перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств значною мірою визначаються особливостями конкретного регіону, загальною

економічною ситуацією в країні, а також глобальними тенденціями в аграрній галузі.

Сьогодні можна говорити про активізацію підприємницької діяльності у галузі сільськогосподарського виробництва регіону упродовж останніх років. Кількість підприємств збільшилася на 40,2%, а фермерських господарств – на третину.

За досліджуваний період відбулися певні зміни щодо посівних площ у підприємствах в розрізі сільськогосподарських культур. Зменшення їх спостерігалось щодо зернових та зернобобових культур (на 2,4%), буряка цукрового фабричного (на 3,9%), кукурудзи кормової (на 35,7%), трав багаторічних на сіно (на 79,4%), плодових та ягідних культур – на 20,0%.

Разом з тим, розширення посівних площ серед сільськогосподарських підприємств мало місце щодо сої (на 414,5%), соняшника (на 174,6%), ріпаку і кользи (на 8,1%), картоплі (на 75,0%) та овочевих культур (на 42,9%),

Все сказане вище стало причиною зміни структури посівних площ, а саме: зросла частка сої на 20,7 пункту, гречки – на 0,1 п., соняшника – на 4,6 п., картоплі – на 0,1 п., тоді як зменшилася питома вага під посівами пшениці озимої – на 7,0 п., ячменю озимого – на 2,7 п., пшениці ярої – на 1,9 п., ячмінь ярий – на 2,5 п., кукурудза – на 1,7 п., овес – на 2,1 п., культури зернобобові – на 0,4 п., буряк цукровий фабричний – на 1,6 п., ріпак і кольза – на 3,9 п., кукурудза кормова – на 0,5 пункту.

Важливим напрямком сільськогосподарського виробництва серед підприємств області залишається тваринництво. Що ж до поголів'я сільськогосподарських тварин у підприємствах області, то тут слід зазначити, що упродовж останнього десятиліття у цій царині відбулися доволі відчутні зміни у кількості свиней (+156,1 тис. голів), овець та кіз (+1,6 тис. голів) і птиці (+1845,3 тис. голів), тоді як поголів'я великої рогатої худоби скоротилося на 5,7 тис. голів, у тому числі корів – на 1,5 тис. голів.

Окрему і специфічну категорію виробників сільськогосподарської продукції становлять фермерські господарства. Слід зазначити, що на сучасному етапі спостерігається тенденція до поступового зменшення частки фермерських

господарств у загальних обсягах тваринницької продукції, виробленої підприємствами (у 2021 році цей показник становив 38,6%, а у 2023 році – 34,2%), тоді як в цілому має місце стійкий тренд до зростання обсягів виробництва продукції цієї галузі. Що ж до рослинництва, то на фермерські господарства у 2021 році припадало 15,7%, тоді як у 2023 році – вже 20,2%. Тобто, фермерські господарства сьогодні «дрейфують» у бік рослинництва.

Надзвичайно важливою складовою усього ланцюга агропромислового виробництва, що впливає на економічну стабільність підприємства, є реалізація сільськогосподарської продукції.

За вказаний період мало місце збільшення обсягів реалізації таких видів сільськогосподарської продукції як буряк цукровий фабричний – на 32,7%, культури овочеві – на 66,1%, культури плодові та ягідні – на 28,2%, сільськогосподарські тварини (у живій масі) – на 28,6%.

Одночасно спостерігалось скорочення обсягів реалізації зернових та зернобобових культур – на 21,4%, картоплі – на 5,3%, молока – на 5,8%, яєць – на 0,7%.

Одним з важливих напрямків економічної діяльності, що сприяє розвитку регіону та його інтеграції в міжнародні ринки, є зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД). У цій царині Львівщина має цілу низку суттєвих переваг в порівнянні з іншими областями. Так, завдяки вигідному географічному положенню Львів є важливим транспортним вузлом, також в регіоні активно розвиваються логістичні центри, автомобільні та залізничні шляхи, що полегшує торгівлю та підвищує доступність регіону для міжнародної співпраці.

Область має широкі можливості для активної співпраці з західними партнерами, що сприяє впровадженню європейських стандартів у виробництві, покращенню якості продукції, збільшенню експортного потенціалу, полегшує доступ до сучасних технологій, обладнання та сировинних ресурсів, дозволяє модернізувати виробничі процеси та підвищувати конкурентоспроможність місцевих компаній.

Варто зазначити, що сьогодні є вагомі підстави очікувати зростання обсягу експорту сільськогосподарської продукції господарствами Львівської області бодай у коротко- та середньостроковому періодах.

Так, упродовж 2023 року в області на виконання заходів, передбачених Комплексною програмою підтримки та розвитку сільського господарства на 2021-2025 роки, було забезпечено фінансування аграрного сектора економіки на суму 45,1 млн. грн., що майже удвічі більше за попередній рік[4]. 167 мікро-, малих та середніх суб'єктів підприємництва в галузі сільськогосподарського виробництва отримали кошти на розвиток, у тому числі й на створення нових потужностей з переробки продукції, що повинно призвести до загального зростання доданої вартості в аграрній сфері регіону[1].

Крім того, у 2024 році передбачено надання виробникам сільськогосподарської продукції Львівщини фінансування на розвиток тепличного господарства, переробної промисловості тощо з метою нарощування обсягів виробництва продукції належної якості, підвищення рівня її конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Державні програми, такі як «5-7-9%», забезпечують пільгове кредитування аграріїв, що також допомагає розширювати експортні можливості.

Відповідно до положень сьогодні чинної Стратегії розвитку Львівської області на 2021-2027 роки, зміцнення потенціалу сільськогосподарського виробництва має здійснюватися за такими головними напрямками: розширення можливостей переробки сільськогосподарської сировини; підтримка сімейного фермерства, що сприятиме створенню нових робочих місць, підвищенню добробуту сільського населення та загальному розвитку сільських територій; підвищення ефективності використання галузевих ресурсів через впровадження сучасних інноваційних технологій, спеціалізації виробництва, оптимізацію структури посівів та подальший розвиток інфраструктури для зберігання продукції.

Важливо також зазначити, що у межах пілотного проєкту Європейського Союзу «Інституційна та політична реформа дрібномасштабного сільського господарства в Україні» на Львівщині активно запроваджується система

аграрних знань та інновацій (AKIS), яка почала розвиватися в країнах ЄС після розробки Спільної аграрної політики (CAP), що сприяла тісній співпраці між аграрними дорадчими службами, дослідницькими установами та фермерськими господарствами.

Навіть незважаючи на існування на сучасному етапі серйозних глобальних викликів (війна, нестабільність поставок, кліматичні та екологічні фактори тощо) регіон володіє доволі потужним потенціалом, який завдяки активній співпраці з Європейським Союзом та іншими партнерами здатен забезпечити подальше нарощування обсягів виробництва та експорту високоякісної сільськогосподарської продукції.

У цілому, розглядаючи виявлені нами тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств на найближчу перспективу, можна з достатнім рівнем надійності говорити про збільшення частки агроформувань області у загальних обсягах виробництва з одночасним підвищенням рівня ефективності їх діяльності, що матиме позитивний вплив на соціально-економічний розвиток не лише Львівщини, а й усієї країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Agronews / Тваринництво Львівщини стрімко зростає URL: <https://agronews.ua/news/tvarynnnytvo-lvivshhyny-strimko-zrostaye/> (дата звернення: 16.10.25)
2. Agrigator / У 2023 році Львівщина виділила на підтримку аграріїв рекордну суму – AgroTimes URL: <https://agri-gator.com.ua/2023/12/27/u-2023-rotsi-lvivshchyna-vydilyla-na-pidtrymku-ahrariiv-rekordnu-sumu-agrotimes/> (дата звернення: 15.10.25)
3. AgroTimes / Львівщина демонструє стійке зростання у виробництві сільгосппродукції URL: <https://agrotimes.ua/agromarket/lvivshhyna-demonstruye-stijke-zrostannya-u-vyrobnyctvi-silgospprodukcziyi/> (дата звернення: 16.10.25)
4. Agroter / На Львівщині відкрили новиймолокозавод / URL: <https://agroter.com.ua/2023/07/18/na-lvivshhyni-vidkryly-novyj-molokozavod/#> (дата звернення: 16.10.25)
5. AgroTimes / Львівщина на 20,4% наростила темпи експорту агропродукції URL: <https://agrotimes.ua/agromarket/lvivshhyna-na-204-narostyla-tempy-eksportu-agroprodukcziyi/> (дата звернення: 16.10.25)
6. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія, 2-е вид. без змін. К. : КНЕУ, 2006. 292 с
7. Баглаєва Н. С., Суховєєва Ю. А. Теоретична сутність поняття економічна ефективність діяльності підприємства. *Вісник СНТ ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ*. 2020. Вип. 2. С. 98–101. С. 98
8. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія : підручник; 7-е вид., стер. К. : Знання-Прес, 2008. 719 с.
9. Беженар І.М., Грищенко О.Ю. / Фермерські господарства в Україні: стан та перспективи розвитку / Електронний науково-практичний журнал «Проблеми сучасних трансформацій» URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-9-04-14/2023-9-04-14> (дата звернення: 19.10.25)
10. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підручник К.: Кондор, 2016. 378 с.
11. Варналій З.С. Основи підприємництва: навч. посіб. / 3-тє вид., випр. і доп. К.: Знання-Прес, 2006. 350 с.

12. Ватаманюк З, Панчишин С., Реверчук С. та ін. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка. К.: Альтернативи, 2003. 606 с.
13. Головне управління статистики у Львівській області URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Database/04SILGOSP/databasetree_uk.asp (дата звернення: 18.10.25)
14. Головне управління статистики у Львівській області URL: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/st_inf.php?2711 (дата звернення: 19.10.25)
15. Головне управління статистики у Львівській області / Споживання продуктів харчування в домогосподарствах (2010–2021) URL: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/st_inf.php?141116 (дата звернення: 10.10.25)
16. Господарський кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 20.10.25)
17. Департамент агропромислового розвитку Львівської обласної військової адміністрації / Львівщина успішно впроваджує систему поширення знань та інновацій у сільському господарстві: деталі URL: <https://loda.gov.ua/news/117713> (дата звернення: 11.10.25)
18. Державна служба статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.10.25)
19. Дивись Інфо / Скільки фермерських господарств працює на Львівщині та яку продукцію там виробляють URL: <https://dyvys.info/2024/06/19/fermery-lvivshhyny-shho-vyroshhuyut-v-regioni/> (дата звернення: 15.11.25)
20. Державна статистична служба України / Регіональна статистика / Економічна статистика / Економічна діяльність / Сільське, лісове та рибне господарство URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/sg/ksgt/arh_ksgt2022_u.html (дата звернення: 15.10.25)
21. Дяченко О.П. Підвищення ефективності використання матеріально-технічної бази аграрних підприємств через механізм надання послуг URL: http://www.agrosvit.info/pdf/15_2014/5.pdf (дата звернення: 15.11.25)

22. Довгань Л.Є., Дудукало Г.О. Формування організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємством URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/2986/1/41.pdf> (дата звернення: 16.11.25)
23. Економіка сільського господарства: навчальний посібник / С. М. Рогач, Н. М. Суліма, Т. А. Гуцул, Л. В. Ярема. Київ: ЦП "Компринт", 2018. 517 с.
24. Дьолог Т.І. Управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств України URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/14_2013/15.pdf (дата звернення: 11.11.25)
25. Економіка та організація підприємницької діяльності: навч. посіб / За заг. ред. д.е.н. Н.В. Сментини. К: ФОП Гуляєва В.М., 2019. 320 с.
26. Економічна теорія: Політекономія: підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – 6-те вид., перероб. і доп. К.: Знання-Прес, 2007. 719 с.
27. Журнал Agrotimes / На Львівщині у 2024 році закладуть понад 200 га садів URL: <https://agrotimes.ua/ovochi-sad/na-lvivshhyni-u-2024-roczy-zakladut-ponad-200-ga-sadiv/> (дата звернення: 21.11.24)
28. Карпюк Г.І. Основи підприємництва: навчальний посібник для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryyemnytstva.pdf> (дата звернення: 17.11.25)
29. Ковальська Л. Л., Кривов'язюк І. В. Економіка підприємства: підручник. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с.
30. Комплексна програма підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021 – 2025 роки URL: <https://dobromylska-gromada.gov.ua/news/1709021145/578> (дата звернення: 20.10.25)
31. Куликов Л.М. Основи економічної теорії URL: https://stud.com.ua/65205/politekonomiya/nauka_klyuchoviy_faktor_suchasnogo_virobnitstva (дата звернення: 02.11.25)
32. Липчук В.В., Лисюк О.В. Ефективність використання земельних угідь у сільському господарстві: Монографія. Львів: СПОЛОМ, 2008. 182 с.
33. Львівська обласна військова адміністрація / Державна підтримка аграріїв у 2024 році: нові можливості та ініціативи URL: <https://loda.gov.ua/news/96578> (дата звернення: 20.11.25)

34. Львівська обласна військова адміністрація / На Львівщині розпочали реалізацію Комплексної програми підтримки та розвитку сільського господарства URL: <https://loda.gov.ua/news/52683> (дата звернення: 29.10.24)
35. Львівська обласна державна адміністрація / Економічне зростання громад залежить від розвитку аграрного сектору URL: <https://old.loda.gov.ua/news?id=58470> (дата звернення: 29.10.25)
36. Львівська обласна рада / Обласна рада привітала з професійним святом керівників фермерських господарств Львівщини URL: <https://lvivoblrada.gov.ua/news/oblasna-rada-privitala-z-profesiinim-svyatom-kerivnikiv-fermerskih-gospodarstv-lvivshchini> (дата звернення: 26.10.25)
37. Львівська обласна рада / Паспорт Львівської області URL: <https://www.lvivoblrada.gov.ua/about-the-council/pasport-lvivskoji-oblasti> (дата звернення: 27.10.25)
38. Навольська Н. В. Теоретичні аспекти забезпечення економічної ефективності діяльності підприємств. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 18. С. 266-271
39. Наказ Державної статистичної служби України від 22.12.2011 № 365 «Про затвердження Методики розрахунку показника структурної статистики «Додана вартість за витратами виробництва» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0365832-11#Text> (дата звернення: 15.10.24)
40. Океанова З.К. Економічна теорія. URL: <http://epi.cc.ua/informatsiya-kak-faktor-25346.html> (дата звернення: 05.10.25)
41. Опря А.Т. Статистичні методи аналізу урожаю й урожайності: особливості комплексного використання при концептуальному визначенні урожайності як економічної категорій URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/181.pdf> (дата звернення: 15.10.25)
42. Продіус О.І., Афанасенко М.А., Пухленко В.В. Стратегічні напрями підвищення ефективності діяльності торговельного підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64.
URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4194/4123> (дата звернення: 11.10.25)

